

**ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ
І.І.МЕЧНИКОВА**

Факультет психології та соціальної роботи

Кафедра педагогічної освіти та соціальної реабілітації

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття другого рівня вищої освіти «магістр»

**Педагогічні умови організації навчання здобувачів вищої освіти в умовах
змішаного навчання**

	Виконав: здобувач заочної форми навчання спеціальність 011 Освітні, педагогічні науки Освітня програма «Освітні, педагогічні науки» Манза Дмитро Олександрович Керівник: к.пед.наук, доц. Прокоф'єва Л.Б. _____ Рецензент: к.пед.наук, доц. Проценко І.М. , _____	
Рекомендовано до захисту:		Захищено на засіданні ЕК №__
Протокол засідання кафедри педагогічної освіти та соціальної реабілітації		протокол № __ від _____ 2024 р.
№ _____ від _____ 2024 р		Оцінка _____/_____/_____ (за національною шкалою, ECTS, бали)

Завідувачка кафедри		Голова ЕК
_____ Вейланде Л.В.-В.		_____ к.пед.наук, доц. Пенюв В.В.

Одеса 2024

АНОТАЦІЯ

Манза Дмитро Олександрович. Педагогічні умови організації навчання здобувачів вищої освіти в умовах змішаного навчання

У роботі розглянуто організаційні основи професійної підготовки майбутніх вчителів англійської мови на засадах компетентнісного підходу. Автор визначає компетентнісний підхід в освіті, як провідну педагогічну категорію, що передбачає ефективне створення певних педагогічних умов у навчально-виховному процесі, які забезпечують формування вміння вирішувати професійні завдання на основі отриманих знань, умінь та навичок. Посилення практичної орієнтації професійної підготовки вчителя англійської мови реалізовувалася через впровадження запропонованих педагогічних умов: педагогізація курсів іноземних мов; використання інноваційних технологій навчання іноземної мови; використання системи розвиваючих завдань. Проведене дослідження підтвердило ефективність обраних умов та зазначило підвищення рівня сформованості лексичної іншомовної компетенції у респондентів контрольної групи.

Ключові слова: компетентнісний підхід, професійна компетентність вчителя іноземної мови, іншомовна лексична компетенція

ABSTRACT

The work examines the organizational foundations of professional training of future English teachers based on the competence approach. The author defines the competence approach in education as a leading pedagogical category. It involves the effective creation of certain pedagogical conditions in the educational process, which ensure the formation of the ability to solve professional tasks on the basis of acquired knowledge, skills and abilities. Strengthening the practical orientation of the professional training of the English teacher was implemented through the introduction of the proposed pedagogical conditions, such as: pedagogy of foreign language courses; use of innovative foreign language learning technologies; use of the system of developmental tasks. The conducted research confirmed the effectiveness of the selected conditions and noted an increase in the level of formation of foreign language lexical competence among the respondents of the control group.

Keywords: competence approach, professional competence of a foreign language teacher, foreign language lexical competence

ЗМІСТ

АНОТАЦІЯ	2
ЗМІСТ	4
ВСТУП	5
РОЗДІЛ I. Теоретичні основи змішаного навчання у закладах вищої освіти	8
• Сутність змішаного навчання у закладах вищої освіти	8
• Принципи та моделі змішаного навчання у закладах вищої освіти	20
Висновки до I розділу	28
Розділ II. Зміст та результати констатувального експерименту дослідження педагогічних умов організації навчання здобувачів вищої освіти в умовах змішаного навчання	31
2.1. Аналіз констатувального етапу експериментальної роботи з визначення умов організації навчання здобувачів вищої освіти в умовах змішаного навчання	31
2.2. Реалізація педагогічних умов організації навчання здобувачів вищої освіти в умовах змішаного навчання	
2.2.1. Використання сучасних технологій змішаного навчання в освітньому процесі	
2.2.2. Організація ефективної взаємодії між викладачем та студентами	
	51
Висновки до II розділу	61

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	64
Список використаних джерел	67

Вступ

Актуальність дослідження. У Національній доктрині розвитку освіти України у ХХІ столітті зосереджено увагу на необхідності подальшого розвитку освіти на підставі використання нових прогресивних концепцій, запровадженні сучасних технологій та науково-методичних досягнень в освітньому процесі. Традиційна філософія освіти, яка заснована на безпосередньому спілкуванні учасників освітнього процесу, на сучасному етапі доповнюється інноваційними комунікативними технологіями, які пов'язані з інформатизацією освіти, зокрема технологіями дистанційного та змішаного навчання.

Розвиток мережевих технологій сприяв розвитку сучасного дистанційного навчання (distance learning), електронного навчання (e learning), модульного навчання (m-learning), які сьогодні увійшли в сучасну освіту та ефективно використовуються в різних освітніх закладах. Використання під час занять сучасних онлайн- сервісів, навчальних платформ, хмарних сервісів, мультимедійних цифрових можливостей, проєктів виступає складовою змішаного навчання.

Питання моделювання та впровадження змішаного навчання у закладах вищої освіти є предметом дослідження вітчизняних вчених. Вони відображаються в працях А. Багрій, О .Баніт, М. Братко, А. Гуржій, А. Квятковської, В. Кухаренка, Т. Муращенко, Л. Назаренко, Н. Олійник, Т.Собченка, Н. Шандри, Ю. Шапран, які провели теоретичні й експериментальні дослідження щодо впровадження змішаного навчання в практику підготовки майбутніх фахівців. Автори зауважують, що змішане навчання дає змогу поєднувати цифрові освітні ресурси з різноманітними

онлайн-послугами для реалізації освітньої діяльності у закладах вищої освіти. Методологічними засадами педагогічних умов організації ефективного навчання у закладах освіти займалися дослідники А. Литвин, В. Манько, О. Потапчук, О. Пюра, Є. Хриков та ін.

Проблему використання моделі змішаного навчання в системі освіти розглядали у своїх працях такі зарубіжні вчені: İsmail Firat Altay, Ayşe Altay, Shabbir Alam, Jyoti Agarwal, Charles Dziuban, Charles R. та ін.

Актуальність та значущість змішаного навчання у системі вищої освіти, визначенні педагогічних умов організації організації навчання здобувачів вищої освіти в умовах змішаного навчання зумовили вибір нами теми дослідження: «Педагогічні умови організації навчання здобувачів вищої освіти в умовах змішаного навчання».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконане відповідно до тематики, передбаченої планом науково-дослідної роботи кафедри педагогіки Одеського національного університету імені І.І. Мечникова «Університетська педагогічна освіта: історія, теорія і перспективи розвитку в умовах глобалізації» (номер державної реєстрації 0107U003865). Автором досліджувався аспект проблеми, пов'язаний із особливостями формування управлінської культури магістрів.

Об'єкт дослідження: процес фахової підготовки студентів магістратури.

Предмет дослідження: педагогічні умови організації навчання здобувачів вищої освіти в умовах змішаного навчання.

Мета дослідження: визначити педагогічні умови організації навчання здобувачів вищої освіти в умовах змішаного навчання магістрів спеціальності 011 – освітні, педагогічні науки.

Для досягнення поставленої мети, необхідно вирішити наступні **завдання:**

- Визначити сутність змішаного навчання у закладах вищої освіти
- Розглянути принципи та моделі змішаного навчання у закладах вищої освіти

- Розробити констатувальний етап експериментальної роботи з визначення умов організації навчання здобувачів вищої освіти в умовах змішаного навчання
- Обґрунтувати реалізацію педагогічних умов організації навчання здобувачів вищої освіти в умовах змішаного навчання на прикладі вивчення педагогічних дисциплін.

Методологічні засади дослідження складають гуманістичні принципи освіти і формування цілісної всебічно розвиненої особистості; праці психологів, філософів, педагогів, дослідження, які розкривають певні аспекти проблеми змішаного навчання у системі вищої освіти.

Теоретичні джерела дослідження складають провідні положення, що відбивають проблеми та перспективи розвитку системи вищої освіти, закріплені в Конституції України, Законі України «Про вищу освіту», Національній доктрині розвитку освіти в Україні у XXI столітті.

Методи дослідження. Для виконання поставлених завдань на етапі дослідно-експериментальної роботи використовувалися такі методи дослідження: вивчення, аналіз і узагальнення науково-методичної, психолого-педагогічної, методологічної та спеціальної літератури за темою даного дослідження; узагальнення та аналіз спостережень з проблеми дослідження.

Експериментальна база дослідження. Дослідження проводилося на базі факультету психології та соціальної роботи Одеського національного університету імені І.І. Мечникова, в якому прийняло участь студенти 1 курсу магістратури спеціальності 011 – освітні, педагогічні науки.

Організація дослідження: дослідно-експериментальна робота проводилася у три етапи упродовж 2023-2024 рр.

На першому етапі вивчався стан досліджуваної проблеми в теорії педагогічної науки, визначався концептуальний апарат дослідження.

На другому етапі було проведено опитування та анкетування студентів магістратури спеціальності 011 – освітні, педагогічні науки з метою вивчення відношення майбутніх викладачів спеціальності 011 – освітні, педагогічні

науки до змішаного навчання та визначення педагогічних умов організації ефективного навчання здобувачів вищої освіти в умовах змішаного навчання.

На третьому етапі аналізувалися та узагальнювалися отримані результати, формувалися загальні висновки.

Наукова новизна дослідження визначається тим, що в ході його виконання були отримані конкретні дані про особливості організації навчання здобувачів вищої освіти в умовах змішаного навчання та визначенні педагогічні умови, які забезпечують ефективність організації навчання здобувачів вищої освіти в умовах змішаного навчання.

Практична цінність дослідження полягає у розробці педагогічних умов організації навчання здобувачів вищої освіти в умовах змішаного навчання, її результати можуть бути реалізовані в системі професійної підготовки студентів магістратури інших спеціальностей.

Достовірність результатів забезпечується теоретичною обґрунтованістю вихідних положень, використанням діагностичного інструментарію, висновків, використанням методів, що адекватні меті, завданням і логіці розробки проблеми; якісним і кількісним аналізом експериментальних даних.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження обговорювалися на міжнародній науково-практичній конференції «Механізми забезпечення сталого розвитку економіки: проблеми, перспективи, міжнародний досвід», що відбулася 1 листопада 2024 р. у м. Харків. Тема доповіді: «Особливості змішаного навчання у закладах вищої освіти».

Структура та обсяг дипломної роботи. Дипломна робота складається зі вступу, двох розділів, списків використаних джерел до них, загального висновку, додатків. Повний обсяг дипломної роботи складає 93 сторінки машинописного тексту, з них 82 сторінки основного тексту. В роботі вміщено 4 таблиці. У списку використаних джерел 97 найменувань.

РОЗДІЛ І. Теоретичні основи змішаного навчання у закладах вищої освіти

- **Сутність змішаного навчання у ЗВО**

Розвиток системи вищої освіти в Україні нерозривно пов'язаний з глобальними соціально-економічними тенденціями, які відбуваються в світі. Разом з тим, сучасний рівень масового використання інформаційних

технологій та їхня популярність, диктують необхідність системної трансформації освітнього процесу. У зв'язку з цим інформатизація вищої освіти стає своєрідним двигуном прогресу, що забезпечує ефективний взаємозв'язок між потребами ринку праці у висококваліфікованих кадрах та вмотивованістю молоді в отриманні нових знань шляхом використання сучасних підходів до здобуття освіти. Незважаючи на те, що різні підходи до використання інформаційних ресурсів у сфері освіти почали застосовуватися відносно давно, усвідомлення професійною спільнотою методики їхнього ефективного використання формувалося поступово. Розглянемо сутність та етапи використання змішаного навчання в системі освіти.

Історія виникнення терміну «змішане навчання» бере свій початок у 90-х роках минулого століття, хоча передумови для його виникнення з'являлися ще в 1974 році, коли дослідник М.А. Крюгер створив «Відеоплейс» – кероване комп'ютером штучне інтерактивне середовище, яке сьогодні назвали б елементом гейміфікації освітнього процесу. Пізніше, 1994 року дослідники П. Мігрем та Ф. Кісіно ввели поняття «змішана реальність» та описали «реальність-віртуальність», виділивши всередині неї «доповнену реальність» та «доповнену віртуальність» [9].

Одна з перших згадок про систему змішаного навчання студентів з'явилася в прес-релізі компанії Interactive Learning Centers, в якій стверджувалося, що компанія починає пропонувати не тільки on-line курси, а й курси із застосуванням методики змішаного навчання [2]. В період до 2006 року в науковій педагогічній літературі використовувалося кілька досить близьких за змістом термінів, серед яких: «змішане навчання» (blended learning), «гібридне навчання» (hybrid learning), technology-mediated instruction, web-enhanced instruction, mixed-mode instruction та безліч інших. У таких виданнях було зафіксовано концептуальне визначення словосполучення «змішане навчання», як комбінації навчання «віч-на-віч» з навчанням, керованим комп'ютерними технологіями або «діапазон можливостей, представлених шляхом об'єднання Інтернету та електронних

засобів масової інформації, з формами, які потребують фізичної присутності викладача та студентів» [17].

Існує кілька причин переходу від класичної форми навчання до змішаної. У закладах вищої освіти це пояснюється насамперед тенденцією до оптимізації бізнес-процесів, що широко поширилася наприкінці ХХ століття. В університетському навчальному процесі під оптимізацію першими потрапили очні консультації, адже студенти зверталися з питаннями, які не намагалися вирішити самостійно. Методи відстеження самостійної роботи студента у сучасних системах змішаного навчання дозволяють викладачам приймати питання лише у тих, хто сумлінно працював самостійно: перевірка контрольних завдань (у змішаному навчанні перевірка може бути автоматично виконана системами тестування). Досягнення інформаційних технологій сприяли розвитку змішаного навчання, передусім завдяки можливості ділитися інформацією через інтернет. Запитання до іспитів, зразки виконання проектних завдань, навчальні матеріали можна просто викласти в університетську групу або розіслати студентам по e-mail [22].

У розвиток змішаного навчання зробили внесок дослідження в галузі обробки інформації мозком, які стали дуже популярними завдяки розвитку роботобудування. Так, після наукових публікацій професора Сюзанни Дікельман у 2008-2010 роках, що побічно свідчать про важливу роль сну в процесі запам'ятовування інформації, бібліотеки американських університетів оперативно переглянули своє ставлення до студентів, що дрімують над книгами, і стали створювати спеціальні приміщення для короткочасного сну [62].

У 2014 році були отримані прямі докази цієї гіпотези. Професор Нью-Йоркського університету Веньбяо Гань спостерігав зміни у мозку щурів, що відбуваються уві сні: як з'ясувалося, саме під час сну утворюються нові сполуки нейронів, які відповідають за запам'ятовування інформації, отриманої перед сном. На замовлення федерального департаменту освіти США фахівці Стенфордського університету провели аналіз понад тисячу

емпіричних досліджень, у яких порівнювалося традиційне, онлайн і змішане навчання [64]. Результати аналізу дозволили авторам стверджувати, що з 1996 по 2008 рік онлайн-навчання не мало значної переваги перед традиційними формами навчання. Однак змішане навчання виявилось значно ефективнішим, ніж навчання, яке повністю відбувається в режимі онлайн. Це дослідження суттєво зміцнило позиції змішаного навчання та надало ще більшої динаміки його розвитку. Перелічені вище фактори призвели до появи у сфері електронного навчання окремого сектора зі своїм колом завдань та спеціалістами зі створення та використання систем змішаного навчання [62].

На сучасному етапі під «змішаним навчанням» розуміється поєднання традиційної очної форми з допомогою технологій дистанційного навчання [4]. Цей термін стає доречним у тих випадках, коли певні заняття в процесі вивчення навчальних дисциплін проводяться за традиційною технологією (наприклад: лекції, лабораторні, практичні роботи, іспит), а інші здійснюються у віртуальному просторі, з використанням дистанційних технологій (наприклад, вебінари, групові чати, віддалені тестування, консультації, самотійна робота та ін.).

В «Українсько-англійському навчальному словнику з педагогіки» поняття «blended learning» перекладено як «змішане навчання» [1] Проте в науковій педагогічній літературі можна знайти такі поняття, як «комбіноване навчання», «гібридне навчання». Спробуємо схарактеризувати різні підходи до трактування сутності поняття «змішане навчання» у таблиці 1.1.

Таблиця 1.1.

автор	Сутність поняття «змішане навчання»
Рашевська Н.	процес навчання, за якого традиційні технології навчання поєднуються з інноваційними технологіями електронного, дистанційного та мобільного навчання з метою гармонійного поєднання теоретичної та практичної складових процесу навчання [37]
Стрюк А.	цілеспрямований процес здобування знань, умінь і навичок в умовах інтеграції аудиторної та позааудиторної навчальної діяльності суб'єктів освітнього процесу на основі взаємного доповнення технологій традиційного, електронного, мобільного навчання [44]
Столяренко І.	поєднання традиційного навчання з елементами синхронного й

	асинхронного електронного дистанційного навчання [42]
Триус Ю.	«цілеспрямований процес здобування знань, набуття умінь і навичок, засвоєння способів пізнавальної діяльності суб'єктом навчання й розвитку його творчих здібностей на основі комплексного та систематичного використання традиційних, інноваційних педагогічних технологій та ІКТ навчання за принципами взаємного доповнення з метою підвищення якості освіти» [50]
Бетті Колліс	гібрид традиційного очного та онлайн навчання, за якого навчання відбувається як у аудиторії, так і за її межами, причому онлайн складова стає природним розширенням традиційного аудиторного навчання» [63].
Shivam Ruchi	комбінація методів традиційного навчання та онлайн навчання [62].

Отже, існують різні підходи до розуміння сутності поняття «змішане навчання» - як процесу навчання, освітньої концепції, цілеспрямованого процесу навчання, поєднання традиційного та дистанційного навчання, комбінації методів навчання, гібрид традиційного очного та онлайн навчання.

Наукові суперечки сучасних дослідників стосуються пошуку балансу позитивних та негативних факторів глобальної інформатизації та переходу на різні формати навчання у вищій освіті, є актуальними і сьогодні. Так, прихильники ідеї максимізації використання різноманітних електронних технологій на всіх рівнях освіти часто прагнуть застосовувати можливості віртуального простору повністю, тим самим практично виключаючи особисту взаємодію викладача зі студентами та перетворюючи освітній процес на дистанційний. Така точка зору підтримується дослідниками заснована на тому, що в сучасному світі необхідно і цілком достатньо вибрати з наявного різноманіття електронних освітніх ресурсів, ті технологічні рішення, які задовольняють потреби конкретної освітньої ситуації чи заданої предметної області [65,66,67].

Прямою протилежністю такого підходу є вкрай консервативний підхід, при якому інформатизація освітнього процесу визнається несприятливим віянням сучасності, що негативно (або щонайменше нейтрально) позначається на якості освіти. При цьому активно підтримується використання традиційної аудиторної взаємодії викладачів зі студентами, і

практично повністю виключаються варіанти взаємодії у віртуальному просторі [54,55].

Найпоширеніший, і найчастіше застосовуваний практично у сучасних умовах інформатизації освіти, – третій підхід – передбачає наявність певного раціонального балансу використання традиційних і електронних освітніх технологій. У цьому не заперечується необхідність безпосереднього особистого контакту педагога зі студентами, проте пріоритет надається спілкуванню у віртуальному просторі[49]. Таким спілкуванням може бути як синхронна (у форматі чатів, форумів, відео-конференцій), так і асинхронна взаємодія (у форматі відео-лекцій, інтерактивних лабораторних робіт, дистанційному пересиланні виконаних в електронному вигляді завдань тощо). Освітній процес, збудований саме таким чином, сьогодні, називають системою змішаного навчання.

Існують десятки визначень змішаного навчання, і, варто визнати, єдиної думки вчених щодо цього просто не існує. Так, все «змішують», але які освітні технології та в яких пропорціях — саме в цьому підході різних дослідників і різняться.

Термін «змішане навчання» з'явився ще наприкінці 1990-х років, але спочатку вживався у таких ситуаціях [40]: комбінування або змішування різних моделей навчання за допомогою веб-технологій (наприклад, віртуальний клас, самостійно навчання, спільне навчання, потокове відео, аудіо та текст) для досягнення освітньої мети; поєднання різних педагогічних підходів (наприклад, конструктивізму, біхевіоризму, когнітивізму) для отримання оптимального результату навчання; поєднання традиційного очного навчання та різних засобів навчання (наприклад, відеоплівки, CD-ROM, веб-навчання, фільмів); змішування чи комбінування навчання з вирішенням фактичних виробничих завдань, щоб створити гармонійний ефект від поєднання навчання та роботи.

Більшість сучасних дослідників [31,32,34] сходяться на думці, що змішане навчання передбачає співвідношення традиційного очного навчання

та онлайн-навчання. Змішане навчання може бути розміщено між традиціями очним навчанням і повністю онлайн-навчанням. Головною проблемою є те, в якому співвідношенні такі форми можна «змішати» [45]. Багато дослідників рекомендують, щоб при змішаному навчанні онлайн-компонент курсу має становити як мінімум 20–30 % часу [49,51,52]. Однак частина дослідників [17,24], багато з яких займаються впровадженням змішаного навчання у шкільну та університетську освіту вважають, що онлайн-навчання не має бути лише дистанційним, більше того, вони наполягають на тому, що у змішаному навчанні онлайн-компоненти повинні бути присутніми і на очних заняттях, тому багато моделей змішаного навчання для шкільної та університетської освіти обов'язково містять онлайн-компоненти на очних заняттях. Ці дослідники вважають, що ефективніше онлайн-навчання відбуватиметься саме у стінах навчального закладу, коли навчальний заклад виконує "наглядову" функцію [24].

В нашому дослідженні під змішаним навчанням ми розуміємо цілеспрямований процес здобування знань, умінь та навичок в умовах інтеграції аудиторної та позааудиторної навчальної діяльності суб'єктів освітнього процесу на основі використання та взаємного доповнення технологій традиційного, електронного, дистанційного та мобільного навчання при наявності самоконтролю студента за часом, місцем, маршрутами та темпом навчання». Це педагогічна технологія, яка поєднує (онлайн) навчання з очним навчанням.

Окрім терміну «змішане навчання» (Blended learning) для характеристики навчального процесу, що реалізується у форматі «online + life», останнім часом все частіше використовується термін «гібридне навчання» (Hybrid learning) [42]. При цьому співвідношення даних термінів у різних джерелах трактується по-різному: або як синоніми, або як альтернативні форми навчання. Різницю між змішаним та гібридним навчанням у деяких джерелах поділяють за рівнем включення до занять електронних ресурсів. Обидва формати утворені у поєднанні традиційних

підходів з електронним навчанням, але передбачається, що змішана форма занять майже повністю переводить студентів або учнів на дистанційну освіту. Очний формат навчання віч-на-віч у такому випадку доступний частково, більшу частку програми займає асинхронні заняття. У той час як гібридне навчання відбувається завжди синхронно, але з використанням цифрових технологій.

У випадку змішаного навчання формати online і life чергуються один з одним, тоді як у випадку гібридного навчання ці формати реалізуються паралельно: частина студентів (учнів) присутня на занятті очно, інша частина (наприклад, в нашому випадку це можуть бути студенти, які хворі, або знаходяться за кордоном у зв'язку з військовими діями на території України, або ті, які знаходяться на тимчасово окупованій території) – із використанням технологій віддаленого підключення. Такий підхід дозволяє учням спілкуватися та проходити програму одночасно. Це один із ефективних способів, але він вимагає більш розвинених навичок викладання, ніж асинхронні заняття. Ми спираємося на другий підхід і, таким чином, визначаємо змішане навчання як форму організації навчального процесу, що передбачає чергування онлайн (online) та очного (life) форматів навчання [45].

Отже, змішане навчання (blended learning) — це поєднання традиційної очної форми навчання «віч-на-віч» та онлайн-технологій. Наприклад, аудиторних лекцій викладача та перегляду відеоуроків. Або прослуховування навчального подкасту та наступний офлайн-семінар з пройденої теми. Зазвичай з урахуванням гібридної програми створюють банк матеріалів, якими учні можуть займатися самостійно будь-якої миті часу. Іноді у змішаному навчанні виділяють повністю дистанційний формат, коли всі синхронні та асинхронні заняття проходять онлайн. Наприклад, вебінари у прямому ефірі, де можна ставити запитання викладачеві, поєднуються з тестуваннями та читанням статей. З одного боку, баланс самостійного онлайн-навчання та роботи з викладачем відводить студентам активнішу

роль, ніж у класичному освітньому процесі. Привносить у навчання більше практики. У студентів з'являється більше простору та можливостей для здобуття навичок самостійної роботи з темою. З іншого, підхід залишає місце для мотивації людей, яким важливо набувати соціальної взаємодії в аудиторії. Таким чином, змішану освіту можна назвати компромісним рішенням, що дозволяє цифровізувати навчальний процес, зберігши всі плюси традиційного формату [47].

У багатьох публікаціях вітчизняних дослідників передбачається, що змішане навчання є однією певною моделлю організації освітнього процесу [11]. У той же час, практика переконливо показує, що в освітньому процесі формула «online + life» може бути реалізованою великою кількістю різних способів, які мають різне призначення та володіють тією чи іншою педагогічною ефективністю.

Різноманітність можливих моделей змішаного навчання пояснюється зокрема тим, що ті чи інші комбінації «online + life» можуть бути реалізованими на різних рівнях навчального процесу. А саме: на рівні навчального плану (в онлайн виводяться ті чи інші елементи освітньої програми – модулі, дисципліни, курси, факультативи, практики); на рівні навчального предмета (в онлайн виводяться деякі розділи або деякі етапи роботи в рамках навчального предмету); на рівні розділу або теми в рамках навчального предмету (різне співвідношення online/life при реалізації типових дидактичних етапів освоєння навчальної теми – вивчення нового матеріалу, закріплення, контроль); на рівні навчального заняття (в рамках одного заняття чергуються етапи «живого» навчання та онлайн-роботи студентів); на рівні технології навчання, не прив'язаної до організації навчальних занять (частина етапів роботи в рамках даної технології реалізується в очному форматі, частина — у форматі онлайн). Моделі змішаного навчання буде розглянуто нами у п.1.2.

- **Принципи та моделі змішаного навчання у ЗВО**

Впровадження змішаного навчання в освітній процес закладу вищої освіти потребує значних зусиль: по-перше, це необхідність внесення змін у нормативну базу, по-друге, необхідність інвестицій в розробку необхідного навчального контенту й перепідготовка педагогів. Фактично, розвиток змішаної форми навчання може стати одним із ключових напрямків модернізації освіти у сучасній вищій школі. Розглянемо основні принципи змішаного навчання.

Послідовність. Вивчення нового матеріалу виходить з ідеальному знанні попередніх уроків. Для отримання ефекту важлива послідовність у викладанні навчальних дисциплін: спочатку студент повинен познайомитися з матеріалом, потім отримати теоретичні знання від викладача і лише потім застосувати їх на практиці. Багато в чому цей принцип перетинається із моделлю «перевернутого класу», яку ми розглянемо нижче.

Наочність та безперервність. Завдяки сучасним інструментам електронного навчання можна створити базу знань, яка завжди буде у студента під рукою. На відміну від класичної моделі навчання, при змішаному навчанні студент має доступ до методичних матеріалів – відео-уроків, книг чи тренажерів.

Практичне застосування. Для засвоєння теорії є обов'язковими практичні заняття.

Безперервність. Змішане навчання частково базується на принципах мікро навчання. За рахунок доступності матеріалу студент може зайти на навчальний портал і отримати «нову порцію» матеріалу.

Підтримка. У системі віддаленого навчання студент завжди може поставити запитання викладачеві та швидко отримати відповідь, не чекаючи наступного очного заняття.

Чітка мета та самостійне вивчення. Кожен студент знає, якого результату він має досягти у навчанні, і сам вибудовує маршрут для досягнення мети [12].

У науково-педагогічній літературі описано дев'ять якісно різних моделей організації змішаного навчання, які можуть розглядатися як педагогічно ефективні для системи професійної вищої освіти в сучасних умовах. Представимо характеристики кожної з цих моделей за таким планом: організаційні особливості, дидактичне призначення, умови педагогічної ефективності, обмеження та можливі ризики. Так, на рівні навчального плану можуть бути реалізовані три перспективні моделі змішаного навчання: «Змішаний навчальний план», змішаний індивідуальний навчальний план » та «Навчальне меню» [24].

Модель 1. «Змішаний навчальний план». Суть даної моделі полягає в наступному: вивчення тієї чи іншої частини навчального плану виводиться в онлайн. Рішення про переведення в онлайн приймається з урахуванням специфіки конкретних дисциплін. Так, в онлайн можуть бути виведені ті чи інші дисципліни ООП циклу загальної підготовки, деякі дисципліни фахової та практичної підготовки, які спрямовані на формування фахових компетенцій, а також вибіркові дисципліни.

У той же час, ряд елементів освітньо-професійної програми повинен обов'язково зберігатися у просторі «живого» освітнього процесу. У цьому контексті слід позначити насамперед весь комплекс виробничих, а також педагогічних практик, навчальні дисципліни, що передбачають проведення

практичних робіт та високу складність в освоєнні нового матеріалу, закріпленні, практичному застосуванні тощо.

Вибір моделі «Змішаний навчальний план» пов'язаний, з одного боку, з комплексом матеріально-технічних та кадрових умов, а також організаційно-педагогічними та дидактичними можливостями, яких вона дозволяє досягти, як-от: скорочення аудиторного навантаження та вивільнення аудиторного фонду; зменшення обсягу контактної взаємодії в освітньому процесі в умовах епідеміологічної обстановки, війни; скорочення часу на освоєння навчального плану; формування у студентів самостійності та відповідальності у навчанні (за умов правильно організованої педагогічної підтримки та якісного навчального контенту); розвиток у студентів загальних та професійних компетенцій (наприклад, добре встигаючі студенти можуть достроково завершити освоєння курсів, виведених в онлайн, і зосередитися на освоєнні найбільш складних та значущих умінь, навичок та компетенцій) [26].

На першому етапі впровадження моделі «Змішаний навчальний план» відбувається переведення у формат онлайн однієї-двох навчальних дисциплін, з яких створено повноцінні навчально-методичні комплекси і може бути забезпечена якісна підтримка навчання з боку викладачів. Це дозволить апробувати організаційно-методичні підходи, вибрати оптимальні, виявити та вирішити основні проблеми, накопичити досвід якісного ведення курсів в онлайн (з досягненням педагогічних результатів не нижче традиційних), на основі чого практика використання моделі «Змішаний навчальний план» може бути розширена.

Оцінюючи реалістичність даної моделі в системі вищої освіти України, слід зазначити, по-перше, вдосконалення чинної нормативно-правової бази, яка розроблена на підставі Стандарту вищої освіти України, підвищення її гнучкості щодо переведення тієї чи іншої частини ООП в онлайн. По-друге, організаційно-педагогічні умови, які повинні бути реалізовані в освітньому процесі конкретної ООП, а саме про наявність: спеціально виділених

аудиторій або інших зон, обладнаних комп'ютерами для самостійної роботи студентів у режимі онлайн, а також робочих місць викладачів для проведення онлайн-занять; методичних вказівок для студентів з самостійного вивчення навчальних курсів у форматі онлайн, включаючи алгоритми роботи, типові помилки та проблеми та способи їхнього подолання; чітких навчальних графіків освоєння дисциплін онлайн, сценаріїв самостійної роботи (особливо для складних тем), відомих студентам критеріїв оцінювання результатів освоєння курсу та всіх його розділів у поєднанні з іншими підтримуючими, стимулюючими та контролюючими засобами, що забезпечують освоєння студентом навчального матеріалу не пізніше, ніж у заздалегідь визначені терміни; можливості вибору студентом видів самостійної роботи, рівнів складності навчальних завдань та строків здачі іспиту чи заліку з дисципліни (не пізніше визначених у загальному навчальному графіку), що забезпечують підвищення навчальної мотивації студентів; оперативного зворотного зв'язку за підсумками виконаних контрольних завдань (по можливості – у форматі діагностико-консультативного оцінювання). Окрема методична умова – дотримання вимог до обсягу та складності самостійної роботи студентів у рамках онлайн-курсу, за винятком можливості навчального навантаження студента. Позначений комплекс умов значною мірою відноситься і до інших моделей змішаного навчання [24].

Характеризуючи слабкі сторони моделі «Змішаний навчальний план», можна відзначити типові ризики, як-от: у студентів може скластися думка, що ті предмети, які переводять в онлайн, не такі важливі, як решта — звідси зниження навчальної мотивації до вивчення цих дисциплін; багато студентів з низьким рівнем самоорганізації залишають виконання завдань у рамках онлайн-курсів на останній момент, через що знижується темп і якість навчання; непродуманий розподіл навантаження online / life перевантажує викладачів і призводить до зниження якості їхньої педагогічної діяльності.

Модель 2. "Змішаний індивідуальний навчальний план". Особливості адаптації цієї моделі в закладах вищої освіти України визначаються її

призначенням: на організаційно-педагогічному рівні вона забезпечує індивідуальний підхід до студентів із особливими освітніми потребами. Серед їх можна виділити: студентів-інвалідів, а також тих, хто часто хворіє; студентів, які внаслідок війни тимчасово мешкають в інших регіонах України або за кордоном; обдарованих, високо вмотивованих студентів, а також дорослих осіб, які здобувають освіту та мають високий рівень «зрілості», самоорганізації та відповідальності; студентів, які освоюють одночасно більше однієї ООП, паралельно навчаються на двох ООП; студентів, що поєднують навчання та роботу; часто відсутніх студентів (наприклад, спортсменів); іноземних студентів тощо. Основний дидактичний ефект для всіх зазначених категорій користувачів – індивідуалізація темпу освоєння ООП. Інший значний ефект – забезпечення доступності освітньої програми для студентів, які не завжди можуть фізично бути присутнім на заняттях. Вибір елементів ООП, що переводяться в онлайн, здійснюється гарантом ООП та погодженням із самим студентом, його куратором. У цьому відношенні модель «Змішаний індивідуальний навчальний план» можна розглядати як проміжний варіант між моделями «Змішаний навчальний план» та «Навчальне меню» [14].

Особливість моделі «Змішаний індивідуальний навчальний план» полягає в тому, що вона охоплює невелику частку студентів (як правило, 1–2% від загального контингенту). Це дозволяє вести з ними відповідну роботу як на етапі формування індивідуального навчального плану (визначення форми освоєння тієї чи іншої дисципліни, складання індивідуального навчального графіку), так і на етапі навчання (організаційна та тьюторська підтримка, консультування, персоналізований контроль знань). Головна організаційно-педагогічна складність, що ускладнює широке використання цієї моделі полягає в тому, що один і той же предмет повинен одночасно викладатися у двох різних форматах: для більшості студентів — у очному форматі, для студентів, які навчаються за індивідуальним навчальним планом, — у форматі онлайн. При цьому той самий викладач повинен забезпечувати

індивідуалізацію навчального змісту та темпу навчання в роботі з кожним студентом, переведеним на індивідуальний навчальний план. Варто зазначити, що оптимальною є комбінація моделей «Змішаний навчальний план» та «Змішаний індивідуальний навчальний план», коли одна частина елементів ООП жорстко закріплена у форматі life, інша частина - у форматі on line, третина надає простір вибору для тих студентів, які навчаються за індивідуальним навчальним планом. Ці питання має регламентувати гарант освітньо-професійної програми, завідувач кафедри, декан факультету [21].

Серед обмежень даної моделі можна позначити зменшення можливостей для студентів, які навчаються за індивідуальним навчальним планом, для участі у групових формах роботи (обговорення, дискусії, проєкти, ділові ігри та ін.) з тих предметів, які вони вивчають онлайн.

Модель 3. «Навчальне меню» Ця модель (Self-blend) використовується в ряді європейських ЗВО та коледжів, що працюють за англо-американською моделлю організації освітнього процесу, що відрізняється максимально високим ступенем індивідуалізації. У найбільш повній формі реалізація даної моделі здійснюється за формулою «будь-який студент має право вибору будь-якого навчального курсу в одному з двох форматів – life чи online». Для цього необхідно забезпечити можливість одночасної реалізації кожного елемента освітньої програми у двох форматах (life та online). Формуючи свій індивідуальний план, студент сам обирає, які предмети він вивчатиме очно, а які у формі онлайн-курсів [24].

Найбільш значущим аргументом противників цієї моделі виступає неготовність переважної більшості студентів, які навчаються за ООП, до самостійного формування свого індивідуального освітнього маршруту. Використання моделі «Навчальне меню» утруднено через неготовність до її реалізації в цілому. У вітчизняній освітній практиці у більшості ЗВО домінує традиція поточно-курсого навчання. Відповідно студенти, що вступають на ООП, не мають досвіду проєктування індивідуального освітнього маршруту, а в системі роботи факультету, кафедри не створено базових нормативно-

правових та організаційно-управлінських умов для навчання за індивідуальним освітнім маршрутом, такі як, наприклад, система залікових одиниць, модель формування навчальних груп. В результаті модель «Навчальне меню», проста і зрозуміла для низки зарубіжних освітніх систем, за умов вітчизняної дійсності можна віднести у разі до моделей далекої перспективи.

Базовою умовою для реалізації такої моделі є концепція «Нова українська школа», тобто трансформація системи загальної середньої освіти, яка б дозволила забезпечити підготовленість основної частини випускників до усвідомленого проектування своїх індивідуальних освітніх маршрутів, а потім – до самостійного освоєння онлайн-курсів на основі добре сформованих навичок самоосвіти та самоорганізації, а також високої навчальної мотивації.

Слід наголосити на перевагах освітнього процесу, побудованого на принципах персоналізації та індивідуалізації, які задекларовані у Концепції «Нової української школи» [13]. Складністю такої моделі у ЗВО виступають ситуації, коли, наприклад, на ООП навчається велика кількість студентів, і кожен із них має власний індивідуальний навчальний план. Вирішення проблеми бачиться в загальному контексті цифровий трансформації освіти. Поява нових цифрових засобів дозволяє все далі просуватися у напрямі автоматизації, які забезпечують процеси, серед яких формування індивідуальних освітніх маршрутів, складання індивідуалізованих розкладів, автоматизований контроль навчальних досягнень. Завдання розподілу студентів за часом, навчальним групам, що різняться формою навчання (online або life), рівнем освоєння (базовий чи поглиблений), темпом навчання (базовий чи інтенсивний), видається не настільки складною, якщо її вирішує відповідним чином LMS (learning management system) - Електронна система управління навчанням [24].

Модель 4. «Очна сесія». Модель реалізується на основі максимально простої організаційно-дидактичної схеми: протягом навчального року (або

іншого терміну навчання) проводиться кілька компактних очних сесій, тоді так як решта освітнього процесу здійснюється в режимі онлайн. Така модель широко використовується у практиці вітчизняної вищої професійної освіти для вирішення таких основних завдань: організація освітнього процесу за ООП заочної (іноді та очно-заочної) формі; реалізація додаткових професійних програм різного типу (підвищення кваліфікації, перепідготовка) та різної тривалості незалежно від офіційно заявленої форми реалізації програми. План навчання, що передбачає розподіл навчальних розділів та етапів форм навчальної діяльності між очними сесіями та міжсесійними онлайн-етапами, формує викладач (за погодженням з навчальним відділом або адміністрацією), у ряді випадків куратор групи (курсу) включається у поточний та підсумковий контроль (наприклад, у формі захисту проєктів), який часто доповнюється циклом навчальних заходів, важливих та складних питань теоретичного матеріалу, закріплення ключових навичок та компетенцій у ході практичних та лабораторних занять або тренінгів, виробничі практики, цикл індивідуальних та групових консультацій з ключових проблем навчальної дисципліни [65].

Основна частина роботи з освоєння нового матеріалу, закріплення, застосування на практиці, виконання проєктних робіт виводиться в онлайн, з користуванням засобів електронної комунікації здійснюється контроль і консультування з виконання робочих завдань, інколи і підсумковий контроль. Співвідношення очної сесії та онлайн-етапів може бути різним в залежності від типу програми, категорії студентів та інших умов. Наприклад, один-два тижні очного навчання можуть чергуватися з одним-двома тижнями роботи в онлайн (курси підвищення кваліфікації) або з кількома місяцями дистанційного навчання (заочне навчання та перепідготовка).

Особливість даної моделі змішаного навчання в тому, що вона спрямована на найбільш прості та загальнодоступні засоби організації онлайн-навчання, такі як електронна пошта, файлообмінники, месенджери чи соціальні мережі [68].

Реалізація моделі «Очна сесія» забезпечує комплекс результативних характеристик і для раніше розглянутих моделей змішаного навчання: на організаційно-педагогічному рівні – розвантаження навчального розкладу, скорочення навантаження викладачів, мінімізація контактів в умовах епідеміологічної чи військової ситуації; на дидактичному рівні – індивідуалізація рівня складності та темпу освоєння навчального матеріалу, використання широкого кола цифрових освітніх ресурсів та сервісів у ході самостійної роботи студентів та розвиток загальних, фахових компетенцій.

Основний дидактичний ризик при реалізації даної моделі пов'язаний із поширенням відомого феномену «інтернет-списування». Його подолання вимагає від педагога особливого підходу під час побудови навчальних завдань, у яких очікуваний результат не повинен перебувати у «просторі готових рішень» інтернету. Серед інших умов педагогічної ефективності реалізації моделі «Очна сесія» можна позначити чіткий розподіл елементів освітньої програми за етапами онлайн навчання та очної сесії при формуванні навчального плану; використання прийомів управління навчальною мотивацією протягом всіх онлайн-етапів. У цьому випадку модель «Очна сесія» стає способом організації навчання з предметів, які виведені в онлайн в «Змішаному навчальному плані» [17].

Модель 5. "Змішаний навчальний предмет" В даному випадку частина розділів та (або) тем певного курсу виводиться в онлайн для всієї навчальної групи (поток, курсу). При цьому важливо, що розділ або тема виводилися онлайн повністю, включаючи всі дидактичні етапи їхнього освоєння — вивчення нового матеріалу, застосування знань, поточне оцінювання. Рішення про те, які саме розділи (теми) навчальної дисципліни переводяться в онлайн, приймає викладач на етапі складання робочої програми за погодженням з гарантом ООП.

Формуючи робочу програму «Змішаного навчального предмета», викладачеві необхідно враховувати, з одного боку, специфіку модулів та тем. В онлайн можуть бути переведені розділи та теми, які передбачають великий

обсяг однорідної самостійної роботи не дуже високого рівня складності; які є подібні з раніше вивченими за змістовними характеристиками та (або) за логікою освоєння, що спирається на вже освоєні знання, вміння і навички; мають невисоку значущість для подальшої професійної діяльності та (або) підсумкової атестації студентів. У форматі life обов'язково зберігаються розділи та теми, які вимагають використання спеціалізованого обладнання чи ліцензійного програмного забезпечення, групових форм роботи (інтенсиви, тренінги, ділові ігри, публічні захисту тощо), а також мають високу складність. Очевидно, що при роботі зі слабкою навчальною групою (низька навчальна мотивація, слабкі навички самоорганізації) обсяг матеріалу, що виводиться в онлайн, має бути мінімізований [21].

Використання моделі «Змішаний навчальний предмет» дозволяє до певної міри розвантажити аудиторну частину освітньої програми. Якщо за розділами, що виводяться в онлайн, розроблені якісні електронні освітні ресурси (і при цьому застосовується ефективна LMS) моделі дозволяє забезпечити розвантаження викладача, звільняючи його від участі у викладанні онлайн-частини курсу. На дидактичному рівні така модель здатна забезпечити безліч позитивних ефектів, головний з яких – можливість зосередитися на вивченні найбільш складних і важливих розділів курсу і за рахунок цього підвищити якість його освоєння. Правильно реалізована модель «Змішаний навчальний предмет» забезпечує найкращу в порівнянні з іншими моделями змішаного навчання збалансованість online/ life, що створює можливості для поступового розвитку у студентів компетенцій самостійного навчання. Для успішних студентів виникає додаткова можливість прискореного освоєння онлайн-розділів. За рахунок підвищення різноманітності джерел навчальної інформації, мультиформатності подачі навчального матеріалу, гнучкого режиму навчальної роботи у частини студентів підвищується навчальна мотивація та результативність навчання.

Найважливішою умовою, що забезпечує педагогічну результативність моделі «Змішаний навчальний предмет», є використання принципу

"поступового нарощування онлайн". У роботі з першокурсниками частка розділів і тем, що переводяться в онлайн, повинна бути мінімальною. При цьому на початку навчального процесу необхідно спеціальне попереднє навчання студентів способом організації навчальної роботи в умовах змішаного навчання. Надалі частка тем і розділів, що переводяться в онлайн, може поступово збільшуватися. Інше умова – чіткий розподіл етапів online/life при складанні робочої програми викладачем, щоб уникнути втрати системності та цілісності навчального курсу, систематичності та послідовності у формуванні знань, умінь, навичок, компетенцій. На рівні розділу, теми у рамках навчального предмета існують дві альтернативні моделі: «Пояснювальний клас» (модель ближньої перспективи) та «Перевернутий клас» (актуальна модель, вже достатньо широко використовується у вітчизняній освітній практиці) [24].

Модель 6. "Пояснювальний клас" У зарубіжній практиці подібна модель зветься Face-to-Face Driver, що на смисловому рівні можна перекласти як «очний запуск». Викладач здійснює «запуск» розділу або теми: пояснює новий матеріал, відповідає на запитання, дає необхідні пояснення до виконання завдань (можливо, демонструє рішення типової навчальної завдання у межах теми). Потім студенти самостійно, у дистанційному режимі, проходять етапи закріплення та контролю знань (нерідко поєднані один з одним у логіці «включеного оцінювання» [28]). Запропонована нами назва «Пояснювальний клас», з однієї сторони, показує, що в очному форматі («в аудиторії») здійснюється не тільки «запуск» вивчення нового матеріалу, а й інші етапи, включаючи поточне консультування під час виконання навчальних завдань, а також інструктаж перед практичною частиною роботи, у тому числі перед навчальною та виробничою практиками, якщо вони передбачені в онлайн. З іншого боку, назва «Пояснювальний клас» наголошує, що така модель у певному сенсі протистоїть моделі «Перевернутого класу» (див. далі). Перевага «пояснювального» класу перед «перевернутим» міститься у тому, що освоєння нової теми починається з

«живого» спілкування, що дозволяє педагогу дати мотиваційно-психологічну установку на вивчення нового матеріалу, розставити необхідні акценти, попередити можливі питання та бар'єри, які можуть перешкоджати самостійному освоєнню цієї теми. Надалі організація самостійної роботи студентів повинна бути підтримана очними консультаціями [26]. Таким чином, модель «Пояснювальний клас» може бути рекомендовано для роботи з не дуже мотивованими групами студентів, але тими, які мають достатні навички самоорганізації.

Інша основа для вибору моделі змішаного навчання «пояснювальний клас» — специфіка навчального матеріалу. В даному випадку підходять такі розділи та теми, які передбачають формування стандартних умінь, відпрацювання навичок або використання для вирішення нових навчальних завдань раніше освоєних умінь, навичок, що доступно студентам під час самостійної роботи без допомоги педагога.

Важливою дидактичною умовою, що забезпечує педагогічну результативність даної моделі, є наявність якісних електронних освітніх ресурсів для етапу самостійної роботи з відпрацювання знань, умінь та навичок. Для забезпечення достатнього рівня навчальної мотивації повинні бути передбачені завдання різного рівня складності та різного формату, а також можливість роботи в індивідуальному темпі. Індивідуалізація темпу роботи та кількості закріплювальних повторень дозволяє мотивованим і добре успішним студентам, швидко пройшовши етап освоєння простих умінь та навичок, зосередитися на освоєнні більш складних та комплексних (що також має бути передбачено). Друга умова — ефективна комунікація. Студент – викладач (а також «студент — студент», якщо для виконання завдань формуються групи онлайн або використовуються інструменти взаємо оцінювання), що забезпечує підтримку мотивації та оперативну оцінку виконуваних завдань. У перспективі ця умова може бути поєднуватися з розвитком адаптивних систем управління навчанням, виконувати роль "третього суб'єкта освітнього процесу". Контроль за наслідками проходження

розділу, теми може здійснюватися у форматі як online, так і life, що залежить від специфіки теми, рівня підготовленості групи, характеру загальних компетенцій, що формуються. (наприклад, навички публічної презентації вимагають очного формату «захисту» виконаного завдання).

Модель 7. «Перевернутий клас». "Перевернутий клас" (Flipped Classroom) називається перевернутим саме тому, що є логічною протилежністю звичайному («пояснювальному») класу, будучи ніби дзеркальним його відображенням. В умовах реалізації моделі «Перевернутий клас» дидактичний цикл починається у формі онлайн (самостійне вивчення студентами нового матеріалу з використанням тих чи інших електронних ресурсів), а завершується у очному форматі (аудиторне закріплення, застосування знань і умінь, а також супутнє оцінювання). Сьогодні «Перевернутий клас» є самою відомою, поширеною та методично опрацьованою моделлю змішаного навчання у міжнародній практиці. Як зазначають дослідники, дидактична перевага цієї моделі в тому, що в центрі уваги знаходиться головний етап процесу навчання, від якого залежить успішність освоєння програмного матеріалу, а саме етап закріплення знань. «Перевернутий клас» став можливою та педагогічно ефективною моделлю, коли цифрові технології змогли забезпечити подачу нового матеріалу в дидактично повноцінній формі — доступній, наочній, варіативній, змістовно повноцінній [26].

Переведення освоєння знань в онлайн дозволяє педагогу зосередитись на формуванні у умінь і навичок студентів, забезпечити цей процес демонстраціями зразків рішень, консультативною допомогою, мотиваційною підтримкою та оперативним зворотнім зв'язком, а також використовувати необхідне спеціалізоване обладнання та групові форми роботи. Економія часу особливо помітна при вивченні об'ємних розділів та тем; підвищення якості навчання – при вивченні складних тем, що передбачають формування складних умінь та навичок. Супутній дидактичний ефект міститься у багаторазовому зверненні до теоретичної частини теми (спочатку самостійно,

потім на початку очного заняття – для інтерпретації вивченого і виявлення труднощів, що виникли, нарешті — в процесі закріплення, коли отримані знання знову обговорюються, але вже в контексті їхнього застосування для вирішення навчальних завдань), що сприяє гарному розумінню матеріалу, створенню «ситуації успіху» в навчальній діяльності, і тим самим, зміцненню навчальної мотивації. Взагалі модель «Перевернутий клас» добре підходить для студентів з досить високим рівнем мотивації до навчання.

Як зазначають дослідники, на сучасному етапі розвитку інформаційно-комунікативних технологій конкретному педагогу необхідно обмежитися використанням будь-якої однієї моделі. Це дозволить уникнути плутанини та дезорієнтації, яка може виникнути, якщо одночасно використовується багато різних дидактичних схем. Інший варіант – протягом навчального року провести апробацію кожної з трьох позначених моделей на різних для цього розділах (один розділ як «Пояснювальний клас», інший - «Перевернутий клас», третій - повністю онлайн). Умова – максимально якісна підготовка педагогом сценаріїв проходження відповідних тем, а також спеціальна підготовка студентів до навчальної роботи за умов змішаного навчання [24].

Модель 8. "Змішаний урок" Дидактичні рамки реалізації цієї моделі — одне заняття (один або два спарені уроки), в ході якого, в тій чи іншій послідовності, чергуються етапи, що передбачають організацію діяльності учнів у форматах life та online. Одна з найбільш ретельно відпрацьованих методичних схем, на основі якої можна побудувати сценарій «змішаного уроку», називається «Ротація станцій». У цьому випадку у навчальному просторі з'являються три зони («станції»): зона роботи з педагогом – life, зона самостійності роботи з цифровими ресурсами — online та зона для групової або індивідуальної самостійної роботи, наприклад, з лабораторним обладнанням або з виконання іншого практичного завдання. В англійській літературі для трьох типів станцій використовуються такі позначення: F2F (Face to Face), CM (Computer Mediated) та SS (Self Study).

Можливі й інші, в тому числі прості варіанти реалізації моделі «Змішаний урок», що передбачають чергування очної роботи групи з педагогом та індивідуальною або парної самостійної роботи з використанням цифрових пристроїв та електронних освітніх ресурсів. Така модель має очевидну організаційну зручність: введення її в навчальний процес може бути забезпечено педагогом на рівні планування заняття. Педагогічна ефективність моделі, її позитивний вплив на навчальну мотивацію та якість освоєння навчального матеріалу пояснюються зміною роду діяльності студентів у рамках заняття, усунення одноманітності. Повернення учнів до одного і того ж матеріалу може бути представлено в різних форматах (наприклад, при використанні «Ротації станцій» — тричі), дає додатковий закріплюючий ефект.

У ході «Змішаного уроку» може бути забезпечений високий ступінь індивідуалізації навчального процесу за рахунок поєднання різних форм роботи з різним ступенем складності навчальних завдань, різним рівнем навчальної допомоги з боку педагога. При правильній організації навчального заняття за рахунок його високого темпу, змістовної щільності матеріалу досягається висока якість навчання.

Модель «Змішаний урок» може використовуватися під час навчання практично будь-якій дисципліні загальноосвітнього та загальнопрофесійного циклу, а також багатьом міждисциплінарним курсам професійного циклу. Доступність моделі навіть для студентів, її позитивний вплив на навчальну мотивацію, відносна організаційна компактність дозволяють використовувати її для первинного включення студентів до логіки змішаного навчання для формування їхньої готовності до самостійної роботи з електронними освітніми ресурсами під наглядом педагога і, якщо це необхідно, за його безпосередньої підтримки.

Основна складність у реалізації даної моделі – трудомісткість для педагога на етапі підготовки (розробка змісту навчальних завдань, а також відповідних електронних освітніх ресурсів). Так, у разі використання

методики «Ротація станцій» один і той же навчальний матеріал потрібно подати до трьох різних форматах. Сценарій такого заняття має бути розписаний похвилинно, але при цьому його реалізація вимагає гнучкості (можливість поміняти по ходу певні види діяльності у разі виникнення технічних проблем, несподівано швидкого чи надто повільного виконання того чи іншого завдання однієї з підгруп тощо). Все це вимагає від педагога, який реалізує модель «Змішаний урок», високого рівня кваліфікації та відповідної підготовки. Інша група умов пов'язана з особливостями планування предметно-просторового середовища навчання, яке в ряді випадків (наприклад, для тієї ж «Ротації станцій») має бути поділений на функціональні зони, забезпечують різні форми роботи на основі певного матеріально-технічного оснащення [24].

Модель 9. «Змішаний проєкт» або «змішане дослідження». Модель передбачає послідовність різних етапів навчального, навчально-виробничого, соціального проєкту або навчального дослідження. Це може бути, наприклад, індивідуальні проєкти в рамках загальноосвітнього циклу, курсові роботи, а також проєкти, що виконуються в рамках вивчення відповідних дисциплін ООП. В залежності від типу, теми і конкретного змісту проєкту в режим онлайн можуть бути винесені ті чи інші його етапи (підготовка – «запуск» – збір інформації — розробка рішень та продуктів — презентація/захист — рефлексія). Найбільш органічно у форматі онлайн можуть бути реалізовані такі етапи, як пошук, систематизація та аналіз інформації щодо проблеми, поточний контроль проміжних результатів проєкту, комунікація в ході роботи над проєктом за участю студентів та викладача – керівника проєкту. Крім того, в режимі онлайн може формуватися та функціонувати дослідницька команди — замовники, партнери, сторонні експерти, консультанти проєкту. Для формату life найкраще підходять етапи запуску проєкту, досліджень, збору проєктної групи, презентація результатів проєкту.

Вибір оптимального формату для етапів розробки проєктного рішення та його після проєктного обслуговування залежить від того, являє собою

продукт проєктної діяльності матеріальний об'єкт або те, що може існувати в електронному просторі (ІТ-продукт, сценарій свята, цикл репортажів, технічний регламент тощо). Загалом можливі самі різні варіанти даної моделі, вибір яких може здійснити або сам педагог (на етапі попереднього опрацювання проєкту/ дослідження), або педагог спільно з проєктною групою (на етапі "запуску" проєкту/дослідження). Подібна модель змішаного навчання може бути використана не тільки в рамках проєктно-дослідницької діяльності студентів, але й для організації навчальної/ педагогічної практики студентів, а також у системі додаткової професійної освіти, при виконанні слухачами індивідуальних або групових проєктних робіт.

Дидактичні ефекти від реалізації цієї моделі є такими: формування комплексу «проєктних» та «дослідницьких» компетенцій; підвищення навчальної мотивації; формування та розвиток навчальної та загальної самостійності студентів; розширення змістовного та діяльнісного поля проєктної та дослідницької діяльності; індивідуалізація та персоналізація освітнього процесу.

Серед умов педагогічної ефективності реалізації моделі «Змішаний проєкт / змішане дослідження» можна позначити: достатній рівень відповідальності та самоорганізації студентів; при виконанні групового проєкту – збалансований склад групи, наявність лідера (лідерів), правильний розподіл ролей та функцій у роботі над проєктом; чітке планування роботи над проєктом/дослідженням, в якому зазначені всі етапи та форми їхнього проходження (online або life), а також контрольні точки; якісний і своєчасний прямий і зворотний зв'язок студентів із викладачем на всіх етапах роботи над проєктом (а також забезпечення систематичної та безперервної комунікації всередині команди для групових проєктів/досліджень); в цілому ретельне дотримання всіх базових педагогічних умов до організації проєктної та дослідницької діяльності [69].

Варто зазначити, що для успішності моделей змішаного навчання необхідно дотримуватись певних факторів: 1. Персоналізувати освіту.

Персоналізація – це головна перевага змішаного навчання. Завдяки цьому фактору студент може самостійно обирати місце, час та предмети, які він хоче вивчати. 2. Прагнення досягнення майстерності. Це означає, що, перш ніж переходити до нового матеріалу, необхідно досконально вивчити попередній. 3. Постанова високих цілей. Це мотивує продовжувати навчання, навіть коли виникають складності чи невдачі. 4. Пам'ятати про особисту відповідальність. Методи змішаного навчання не будуть ефективними без розуміння студентами, що тільки вони відповідають за свої результати та успіхи. 5. Організовувати проєктну роботу. Індивідуальне навчання онлайн не зможе дати навичок, які народжуються в груповій взаємодії [40].

Представлену типологію моделей змішаного навчання можна сприймати як сучасне досягнення у розвитку дидактики середньої та вищої школи, адже стрімкість змін неминуче впливає на способи організації освітнього процесу, оновлення педагогічних підходів стає по суті безперервним процесом.

Спроба систематизації, здійснена нами в ході дослідження, є важливою для розробки педагогічних умов організації навчання здобувачів вищої освіти спеціальності 011 – освітні, педагогічні науки в умовах змішаного навчання, адже трансформація цифрових та педагогічних технологій — провідний тренд розвитку сучасної вищої освіти.

Висновки до розділу I

У першому розділі роботи «Теоретичні основи змішаного навчання у закладах вищої освіти» нами розглянуто сутність змішаного навчання у закладах вищої освіти, сучасні принципи та моделі змішаного навчання у закладах вищої освіти.

Усвідомлення сутності дефініції «змішане навчання» у закладах вищої освіти потребувало аналізу наукових джерел щодо визначення понять дистанційне навчання, гібридне навчання, онлайн навчання, офлайн

навчання. Проведений аналіз науково-педагогічної літератури з питання визначення сутності поняття «змішане навчання» продемонстрував досить широкий спектр підходів до самої дефініції терміну «змішане навчання», його змісту, сутності, форм тощо.

У ході теоретичного аналізу нами уточнено, що змішане навчання (blended learning) – це освітня концепція, у межах якої студент отримує знання і самостійно – онлайн, та очно з викладачем, тобто змішане навчання (blended learning) — це поєднання традиційної очної форми навчання «віч-на-віч» та онлайн-технологій – аудиторних лекцій та перегляду відеоматеріалів. Також у змішаному навчанні, при необхідності, виділяють повністю дистанційний формат, коли всі синхронні та асинхронні заняття проходять онлайн.

У нашому дослідженні під змішаним навчанням ми розуміємо цілеспрямований процес здобування знань, умінь та навичок в умовах інтеграції аудиторної та позааудиторної навчальної діяльності суб'єктів освітнього процесу на основі використання та взаємного доповнення технологій традиційного, електронного, дистанційного та мобільного навчання при наявності самоконтролю студента за часом, місцем, маршрутами та темпом навчання».

У рамках вивчення наступного завдання – визначенні принципів та моделей змішаного навчання у закладах вищої освіти – нами зазначено, що різноманітність можливих моделей змішаного навчання пояснюється зокрема тим, що ті чи інші комбінації «online + life» можуть бути реалізованими на різних рівнях навчального процесу: на рівні навчального плану (в онлайн виводяться ті чи інші елементи освітньої програми - модулі, дисципліни, курси, факультативи, практики); на рівні навчального предмета (в онлайн виводяться деякі розділи або деякі етапи роботи в рамках навчального предмета); на рівні розділу або теми в рамках навчального предмету (різне співвідношення online/life при реалізації типових дидактичних етапів освоєння навчальної теми - вивчення нового матеріалу,

закріплення, контроль); на рівні навчального заняття (в рамках одного заняття чергуються етапи «живого» навчання та онлайн-роботи студентів); на рівні технології навчання, не прив'язаної до організації навчальних занять (частина етапів роботи в рамках даної технології реалізується в очному форматі, частина — у форматі онлайн).

Аналіз психолого-педагогічної літератури дав можливість визначити основні принципи та моделі змішаного навчання у закладах вищої освіти. До них відносяться: принципи послідовності, наочності та безперервності, практичного застосування. Дев'ять моделей змішаного навчання, які описані у науково-педагогічній літературі розглядаються як педагогічно ефективні для системи вищої освіти в сучасних умовах.

Спроба систематизації, здійснена нами в ході дослідження, є важливою для розробки педагогічних умов організації навчання здобувачів вищої освіти спеціальності 011 – освітні, педагогічні науки в умовах змішаного навчання.

Розділ II. Зміст та результати констатувального експерименту дослідження педагогічних умов організації навчання здобувачів вищої освіти в умовах змішаного навчання

- **Аналіз констатувального етапу експериментальної роботи з
визначення умов організації навчання здобувачів вищої
освіти в умовах змішаного навчання**

Педагогічний експеримент є певним комплексом методів дослідження, який забезпечує науково-об'єктивну та доказову перевірку правильності обґрунтованої на початку дослідження гіпотези [40]. Суть експерименту полягає у свідомому виділенні явища, що вивчається, і цілеспрямованій зміні умов педагогічного впливу на досліджуваних. Ми виокремили методичну складову організації навчання здобувачів вищої освіти в умовах змішаного навчання та на констатувальному етапі визначили відношення студентів – майбутніх викладачів спеціальності 011 – освітні, педагогічні науки до технології змішаного та визначення педагогічних умов організації навчання здобувачів вищої освіти в умовах змішаного навчання.

Варто зауважити, що починаючи з 2020 року, коли в Україні було оголошено карантинні заходи у зв'язку з пандемією, освітній процес було переведено у дистанційний режим [33]. Викладачами університету імені І.І. Мечникова було освоєно новітні форми взаємодії зі студентами, зокрема Zoom, Skype, Gool Class тощо.

Процес навчання в Одеському національному університеті імені І.І. Мечникова відповідає Нормативним документам Міністерства освіти і науки України: Лист МОН від 27.03.2020 р. № 1/9-178 «Щодо завершення 2019/20 навчального року»; Вчимо і навчаємось на карантині: зміни в системі освіти; Листом МОН України «Щодо окремих питань діяльності закладів освіти під час карантину» від 27.04.20 року № 1/9-224.; Щодо організації поточного, семестрового контролю та атестації здобувачів освіти із застосуванням

дистанційних технологій: Лист Міністерства освіти і науки України від 14 травня 2020 р. № 1/9-249; До питання організації дистанційного навчання під час карантину: Лист Міністерства освіти і науки України від 14 травня 2020 р.

Науково-методичною радою Одеського національного університету імені І.І. Мечникова було розроблено методичні рекомендації ОНУ імені І.І. Мечникова; низку розпоряджень – Тимчасовий порядок проведення літньої екзаменаційної сесії 2019-2020 н.р. за дистанційною формою в ОНУ імені І.І. Мечникова в умовах карантину; Тимчасовий порядок організації проведення сесії та річної атестації здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня за дистанційною формою в ОНУ імені І.І. Мечникова в умовах карантину; Методичні рекомендації щодо проведення іспитів та заліків, захисту курсових робіт (проектів) за дистанційною формою у період карантину в Одеському національному університеті імені І.І. Мечникова [38].

Так, у 2020 році на сайті Одеського національного університету імені І.І. Мечникова викладачами університету були з'явилися [методичні рекомендації з використання ресурсу Google Classroom, розроблені доцентом кафедри зоології біологічного факультету Д.А. Ківгановим](#); [Інструкція по Zoom, розроблена доцентом кафедри зоології біологічного факультету Д.А. Ківгановим](#); [інструкція по GoogleClassroom \(викл. В. В. Чепіженко, факультет історії та філософії\)](#); детальна інструкція для викладачів «Як викласти відео в YOUTUBE», розробником є Платонова Євгенія Вікторівна, старший викладач кафедри оптимального керування і економічної кібернетики ФМФІТ [38].

Кафедра прикладної лінгвістики (філологічний факультет), кафедра української мови (філологічний факультет), факультет історії та філософії, кафедра теорії літератури та компаративістики (філологічний факультет), дистанційне навчання на факультеті РГФ: погляд студентів, досвід застосування можливостей застосунку Viber для організації дистанційного навчання (доцент Л.А. Волощук, кафедра МЗКС, ФМФІТ); перший досвід

захисту курсових робіт онлайн на кафедрі французької філології (факультет РГФ) оприлюдили на сайті університету <https://onu.edu.ua/uk/research-council/osvitnii-protses-v-umovakh-karantynu> досвід переходу процесу навчання у дистанційний режим.

24 лютого 2022 року розпочалося повномасштабне вторгнення росії в Україну, освітній процес перейшов у дистанцій, згодом змішаний формат. Сьогодні форми змішаного навчання продовжують бути актуальними, оскільки зберігається загроза масованих атак з боку російської федерації. Крім того, деякі студенти університету знаходяться на тимчасово окупованих територіях, і фізично не можуть перебувати в аудиторії, деякі студенти знаходяться за кордоном, і можуть бути присутніми лише онлайн.

Згідно наказу ректора Одеського національного університету імені І.І. Мечникова «Про затвердження графіка освітнього процесу в ОНУ імені І.І. Мечникова у 2023\2024 н.р.» № 56-02 від 23.06.2023 року зазначається, що в умовах воєнного стану реалізації гнучкої системи організації освітнього процесу здійснювати в режимах of line, on line або змішаному. Наказ ректора Одеського національного університету імені І.І. Мечникова ««Про затвердження графіка освітнього процесу в ОНУ імені І.І. Мечникова у 2024\2025 н.р.» № 46-02 від 12.06.24 року передбачає здійснення організації освітнього процесу в режимах of line, on line або змішаному.

Метою констатувального етапу експериментального дослідження є визначення педагогічних умов технологій змішаного навчання в процесі підготовки здобувачів вищої освіти спеціальності 011 – освітні, педагогічні науки Одеського національного університету імені І.І. Мечникова.

Завдання експериментального дослідження: вивчити відношення майбутніх викладачів спеціальності 011 – освітні, педагогічні науки до змішаного навчання; визначити педагогічні умови організації ефективного навчання здобувачів вищої освіти в умовах змішаного навчання.

Важливо відзначити, що в науково-педагогічній літературі вивчалася ефективність змішаного навчання. Було, зокрема, виявлено, що змішане

навчання здебільшого відповідає освітнім потребам студентів, доставляючи їм задоволення, формуючи та вдосконалюючи навички взаємодії, а також розвиваючи навички критичного мислення, взаємозв'язок позитивного ставлення студентів до змішаного навчання таких факторів, як досвід, впевненість, радість, користь, бажання використовувати, мотивація та сформованість навичок у галузі інформаційно-комунікативних технологій. Позитивне ставлення до змішаного навчання пояснюється його численними перевагами - користю, доступністю, зручністю, багатством ресурсів тощо [22].

Позитивне ставлення студентів до змішаного навчання, його процесуальним аспектам, простоті та змістовній стороні відзначається й іншими авторами [23]. Крім того, досліджувалося володіння навичками в області інформаційно-комунікативних технологій, інтереси студентів у зв'язку з використанням Інтернету. Було встановлено, що чим більше студенти беруть участь у дискусійних онлайн-форумах, тим більше вони досягають у своїй освіті, і тим позитивніші їхні погляди на змішане навчання [Результати показали, що студенти знаходять електронне навчання легким та цікавим, що завдяки йому вони змогли познайомитися з новими освітніми інструментами та застосувати їх на практиці. Студенти зазначали, що використання матеріалів електронного навчання призводило до найкращих результатів у порівнянні з традиційним навчанням.

Дослідник А.Р. Артіно [59] виявив вплив таких персональних факторів на вибір формату навчання у студентів як задоволеність та вміння дізнаватися нове з Інтернету. Д. Соерс та Р. Уокер [20] виявили, що студенти, з якими застосовувалося змішане навчання, вказали, що така система організації курсу корисніша, ніж традиційні аудиторні заняття [72].

З цих досліджень ми розуміємо, що студентам подобається використання мультимедійних засобів, але такі технології повинні бути впроваджені правильно та ефективно, з метою покращити та максимізувати результати навчання. З іншого боку, деякі дослідження показують, що

студенти відчують занепокоєння та замішання при взаємодії з онлайн-матеріалами.

Процес застосування сучасних технологій навчання при підготовці майбутніх викладачів можна, швидше, віднести до одного з різновидів змішаного навчання. У розділі I нашого дослідження ми визначили, що змішане навчання (blended learning) – це освітня концепція, у межах якої студент отримує знання і самостійно – онлайн, та очно з викладачем. Такий підхід дає можливість контролювати час, місце, темп та шлях вивчення матеріалу. Змішана освіта дозволяє поєднувати традиційні методики та актуальні технології. Модель не передбачає радикальної відмови від традиційної моделі очного навчання. Змішана освіта стає підходом, який навчальні заклади можуть застосовувати «тут і зараз». Студент відвідує «живі» заняття в аудиторії, а медіатором освітньої активності виступають комп'ютер, онлайн-режим, мобільні девайси та спеціальні навчальні програми/платформи/ресурси.

У рамках першого завдання констатувального етапу експерименту, зазначаємо, що значимість нашого дослідження виявляється у визначенні ставлення студентів до змішаного навчання при вивченні дисциплін педагогічного циклу, що дозволить викладачам правильно оцінювати ефективність процесу навчання. Ступінь очікування результатів, задоволеності, думка про навчальні дисципліни та погляди студентів грають важливу роль в оцінці такої ефективності. Коли студенти сприймають роботу як приємний досвід, одержують задоволення від виконаного завдання, вони схильні до більшої взаємодії, що покращує результати навчання.

Дослідження, здійснене нами, використовує описовий метод, являючи собою якісне дослідження із застосуванням методу опитування для збору інформації від респондентів.

Щоб виконати завдання дослідження, були зроблені такі кроки:

учасниками дослідження виступили студенти 1 курсу факультету психології та соціальної роботи Одеського національного університету імені І.І. Мечникова спеціальності 011 – освітні, педагогічні науки (всього 15 осіб).

при побудові анкети були сформульовані пункти опитувальника є простими міркуваннями, які студентам треба оцінити, виходячи зі своїх особистих уявлень. Формулювання анкети включали п'ять градацій: 1) «повністю згоден»; 2) «згоден»; 3) «важко відповісти»; 4) «не згоден»; 5) «цілком не згоден».

Твердження в анкеті були поділені на три категорії: пункти 1-12 для визначення ставлення студентів до змішаного навчання дисциплін педагогічного циклу; пункти 13-24 для визначення негативного ставлення та вражень студентів від змішаного навчання; пункти 25-36 пов'язані з визначенням розуміння та уявлень студентів про змішане навчання.

Крім того, анкета була апробована за участю 15 студентів як пілотне дослідження, що допомогло модифікувати, усунути недоліки та забезпечити надійність опитувальника. Проведені процедури: підготовка інструменту дослідження з опорою на попередні дослідження; усі студенти отримали роз'яснення щодо заповнення анкети; анкети були поширені під час занять, а потім зібрані після них; результати анкетування були зібрані та проаналізовані з метою отримання кінцевого результату та визначення педагогічних умов організації навчання здобувачів вищої освіти в умовах змішаного навчання.

В результаті вивчення першого завдання констатувального етапу педагогічного експерименту ми використовували наступні параметри: дослідження базувалося на методі збору персональних даних та питань. Були опитані студенти 1 курсу магістратів спеціальності 011 – освітні, педагогічні науки для висловлювання своєї думки про вивчення дисциплін педагогічного циклу в режимі змішаного навчання. Формулювання відповідей в анкеті мали служити висловлювання студентами позитивно, чи негативної оцінки.

Відповіді на першу категорію питань, що визначає ставлення студентів – майбутніх викладачів до змішаного навчання виявили, що більшість студентів висловили позитивне ставлення до такого виду навчання. Цілком природно, що є категорія студентів, які висловили своє невдоволення участю в процесі змішаного навчання. Загалом результати показують задоволеність студентів від застосування змішаного навчання, оскільки воно зробило процес навчання інтерактивним та цікавим. Крім того, було підтверджено, що змішане навчання сприяє взаємодії між викладачем та студентами в позааудиторний час та дає студентам більше часу для виконання завдань.

Таблиця 2.1.

Відношення студентів до змішаного навчання

	Повністю згоден (ПЗ) %	Згоден (З) %	Важко відповісти (ВВ) %	Не згоден (НЗ) %	Повністю не згоден (ПНЗ) %
1.Завдання Google class представлені логічно правильно	17,7	41,5	18,5	15,4	6,9
2. Завдання Google class дають мені можливість більше читати	20,8	39,2	17,7	14,6	7,7
3. Завдання в режимі змішаного навчання є інтерактивними	13,8	32,3	23,8	20,0	10,0
4. Змішане навчання покращує мої навички до пед діяльності	17,7	36,2	24,6	16,9	4,6
5. Режим змішаного навчання простий	25,4	32,3	23,1	8,5	10,9
6. Змішане навчання передбачає спільну участь і роботу	14,6	33,8	26,2	14,6	10,9
7. Курс, розроблений для змішаного навчання, корисний і цікавий	8,5	41,5	20,8	21,5	7,7
8. Режим змішаного навчання посилює взаємодію між викладачем та студентами	24,6	26,9	16,9	21,5	10,0
9. Завдання в режимі змішаного навчання є зрозумілими	12,3	23,8	25,4	23,8	14,6
10. Режим змішаного навчання надає мені достатньо часу для виконання завдань	17,7	30,0	26,2	17,7	8,5
11. я завжди можу отримати знання з курсу Google class	15,4	26,9	28,5	20,0	9,2
12. Я можу вчитися за Google class так, як мені зручно	14,6	29,2	23,1	18,5	14,6

Друга категорія питань, які представлені в Таблиці 2.2., пов'язана з виявленням негативного ставлення студентів до змішаного навчання. Результати, отримані нами, дають зрозуміти, що є деякі негативні враження

студентів від процесу вивчення дисциплін педагогічного циклу за допомогою змішаного навчання. Серед зазначених недоліків змішаного навчання були низькі швидкість підключення до Інтернету, недостатньо швидка реакція відповіді викладача в мережі та відсутність живого спілкування. Деяким студентам важко користуватися електронними ресурсами, обсяг отримуваних знань не менший, але не вистачає практики, навичок та навчальних інструкцій. Серед мінусів також соціальна ізоляція, недостатньо хороша організація матеріалів. Також марнування часу, спонукання студентів до обману та інших неетичних практик поведінки (наприклад, списування). Серед основних недоліків – це велика витрата часу, оскільки спілкування через форуми, пошту вимагають більше часу, ніж живе спілкування в аудиторії.

Таблиця 2.2.

Виявлення негативного відношення студентів до змішаного навчання

	Повністю згоден (ПЗ) %	Згоден (З) %	Важко відповісти (ВВ) %	Не згоден (НЗ) %	Повністю не згоден (ПНЗ) %
1. Низька швидкість підключення до інтернету викликає утруднення у змішаному навчанні	40,8	31,5	11,5	7,7	8,5
2. Викладачі не відповідають швидко на електронні листи	15,4	38,5	24,6	13,8	7,7
3. Матеріали до змішаного навчання не завжди відформатовані	20	21,8	27,7	19,2	9,2
4. Інструктор не встигає здійснювати зворотній зв'язок своєчасно при виконанні інтерактивних завдань	15,4	21,5	30	22,3	9,8
5. Режим змішаного навчання є незрозумілим	18,5	27,7	20	23,1	10,8
6. Режим змішаного навчання це марна трата часу	16,9	23,8	16,9	20,8	21,5
7. Змішане навчання «вчить» обману та неетичним практикам	19,2	21,5	16,9	22,3	20
8. Інструкції щодо виконання завдань складні та незрозумілі.	17,7	29,2	25,4	16,2	11,5
9. Я вважаю режим змішаного навчання складним	17,7	32,3	22,3	19,2	8,5
10. Режим змішаного навчання сприяє соціальній ізоляції	16,2	19,2	27,7	19,2	17,7
11. В режимі змішаного навчання я відчуваю необхідність у «живому» спілкуванні	9,8	35,4	21,5	19,2	13,1
12. Режим змішаного навчання «приносить» менше знань, ніж в аудиторії	20,8	23,1	29,2	17,7	9,2

У Таблиці 2.3. представлені результати відповідей студентів на питання, пов'язані з визначенням їх розуміння необхідності змішаного навчання щодо вивчення дисциплін педагогічного циклу. Студенти зазначили, що електронні ресурси допомагають їм краще вивчати педагогічні дисципліни, переглядаючи відео, використовуючи програми соціальних мереж, все це змушує замислюватися про необхідність вивчення педагогічних дисциплін глибше. Студенти знаходять оформлення матеріалів курсу привабливим, використання різних комп'ютерних програм, використання особистих мобільних пристроїв, можливість отримання більшої інформації спонукає до саморозвитку та мотивує успіх.

Таблиця 2.3.

Розуміння необхідності змішаного навчання

	Повністю згоден (ПЗ) %	Згоден (З) %	Важко відповісти (ВЖ) %	Не згоден (НЗ) %	Повністю не згоден (ПНЗ) %
1. Онлайн відео допомагають мені «з перших вуст» чути різні педагогічні ситуації	26,2	38,5	10,8	15,4	9,2
2. Оформлення матеріалів для змішаного навчання є привабливими	16,9	33,8	26,4	17,7	5,4
3. Змішане навчання є більш зручним ніж традиційне	16,2	30,8	24,6	19,2	9,2
4. Змішане навчання дає більш глибокі уявлення про предмет	17,7	35,4	21,5	19,2	6,2
5. Мої улюблені пристрої (телефон, планшет, MP3-плеєр) допомагають мені у навчанні	28,5	25,4	17,7	18,5	10
6. Соціальні мережі (Facebook, Twitter та ін.) допомагають мені у навчанні	27,7	36,5	13,8	12,3	10
7. Режим змішаного навчання збільшив мою мотивацію до успіху	18,5	29,2	25,4	16,2	10,8
8. Нас необхідно навчати тому, як працювати в режимі змішаного навчання	25,4	32,3	23,1	8,5	10,8
9. Змішане навчання допомогла мені отримати більше інформації	22,3	30	24,6	16,9	6,2
10. Змішане навчання дозволяє мені використовувати різні комп'ютерні програми	23,1	30,8	24,6	14,6	6,9
11. Змішане навчання дозволяє мені краще засвоювати навчальний матеріал	13,8	26,2	27,7	23,8	8,5

12.Думаю,що завдяки змішаному навчанню я зможу використувати отримані знання в майбутньому	13,8	26,2	28,5	17,7	13,8
--	------	------	------	------	------

Проведене нами дослідження дозволило оцінити ставлення студентів спеціальності 011 – освітні, педагогічні науки до застосування змішаного навчання при вивченні дисциплін педагогічного циклу. Результати дослідження продемонстрували задоволеність студентів таким видом навчання, оскільки змішане навчання допомогло їм покращити знання та вміння, зробило процес вивчення педагогічних дисциплін інтерактивним, цікавим та перетворило його на спільну роботу студентів з викладачем. Студенти мали змогу взяти на себе відповідальність за власний процес навчання та вирішувати, в яких умовах та які ресурси використати.

Аналіз відношення майбутніх викладачів до змішаного навчання, окресленого на констатувальному етапі експериментального дослідження дозволив нам визначити наступні педагогічні умови організації навчання здобувачів вищої освіти в умовах змішаного навчання: використання сучасних технологій змішаного навчання в освітньому процесі та організацію ефективної взаємодії між викладачем та студентами. Розглянемо реалізацію педагогічних умов організації навчання здобувачів вищої освіти в умовах змішаного навчання у п.2.2.

2.2. Реалізація педагогічних умов організації навчання здобувачів вищої освіти в умовах змішаного навчання

Семантичний аналіз категорії «умова» вказує на її достатньо широке смислове значення у філософській, психологічній та педагогічній літературі. У новому тлумачному словникові української мови її тлумачать, як: 1) обставина, від якого що-небудь залежить; 2) правила, встановлені в якій-небудь галузі життя, діяльності; 3) обставина, в якій що-небудь відбувається [

25], а також – «необхідна обставина, яка робить можливим здійснення, створення, утворення чого-небудь або сприяє чомусь», «обставини, особливості реальної дійсності, при яких відбувається або здійснюється що-небудь», «правила, які існують або встановлені в тій чи іншій галузі життя, діяльності, які забезпечують нормальну роботу чого-небудь; правила, вимоги, виконання яких забезпечує що-небудь», «сукупність даних, положення, що лежать в основі чого-небудь» [25].

Трактування дефініції «умова» пов'язане з відношенням предмета до оточуючих його явищ, без яких він існувати не може: «те, від чого залежить щось інше (що обумовлюється); суттєвий компонент комплексу об'єктів (речей, їх станів, взаємодій), з наявності якого з необхідністю впливає існування даного явища» [29] відображено універсальні відношення речі до тих факторів, завдяки яким вона виникає й існує.

Поняття «педагогічні умови» науковці трактують неоднозначно. Одні розуміють під цим обставини та можливості, від яких залежить успішність функціонування та розвитку певної педагогічної системи [29], інші – фактори і правила успішності життєдіяльності педагогічної діяльності [32], треті розуміють це як вимоги, які мають виконувати педагоги з метою забезпечення ефективності педагогічного процесу.

Отже, теоретичне обґрунтування та визначення педагогічних умов організації навчання здобувачів вищої освіти спеціальності 011 – освітні, педагогічні науки в умовах змішаного навчання дозволить розробити зміст та відповідну методику вивчення дисциплін педагогічного циклу більш ефективною та сучасною.

В процесі дослідження ми визначили такі педагогічні умови організації навчання здобувачів вищої освіти спеціальності 011 – освітні, педагогічні науки в умовах змішаного навчання:

- Використання сучасних технологій змішаного навчання;
- Організація ефективної взаємодії між викладачем та студентами.

Так, реалізація визначених нами педагогічних умов спрямована на вивчення сутності та специфіки сучасних освітніх технологій в змішаному навчанні, які забезпечують пізнавальну активність та розвиток особистісних якостей майбутніх викладачів, відповідну організацію ефективної взаємодії між викладачем та студентами. Розглянемо їх більш докладно.

2.2.2. Використання сучасних технологій змішаного навчання

Організація та управління навчально-виховним процесом у закладі вищої освіти повинна здійснюватися таким чином, щоб всі компоненти педагогічної системи, включаючи мету, зміст навчання, методи та засоби, а також форми діяльності викладача та студентів, зводилися у цілісну систему, яка буде функціонувати в умовах ефективної взаємодії, її елементи при цьому не мають суперечити один одному.

Як зазначає дослідниця Антонова О.Є., педагогічна технологія – це певний алгоритм послідовного і безперервного руху взаємопов'язаних елементів або етапів навчального процесу, тобто програма дій його учасників [1]. У використанні сучасних освітніх технологій навчання у форматі змішаного навчання необхідно враховувати специфіку ООП 011 – освітні, педагогічні науки та пов'язані з цим проблеми навчального та виховного характеру майбутніх викладачів, адже на цю програму можуть вступати особи, що здобули освітній рівень бакалавра, магістра або спеціаліста будь-якого напрямку. Саме така особливість дещо ускладнює роботу викладачів, оскільки деякі вступники могли не вивчати педагогічні дисципліни за період навчання на бакалавраті, деякі – навпаки, мають базову педагогічну освіту. Метою освітньо-професійної програми 011 – освітні, педагогічні науки є підготовка висококваліфікованих, інноваційно налаштованих, конкурентоспроможних та мобільних на ринку освітніх послуг фахівців

освітніх, педагогічних наук, здатних розв'язувати актуальні проблеми, складні задачі дослідницького та інноваційного характеру у сфері освітніх, педагогічних наук, освітнього менеджменту та моніторингу, освітньої практики. Тому реалізація визначеної нами педагогічної умови – використання сучасних освітніх технологій змішаного навчання передбачала вивчення вчителем сутності та специфіки сучасних технологій навчання та їхнього використання у навчально-виховному процесі у змішаному форматі.

Слід зауважити, що сучасні технології навчання мають великий освітній та виховний потенціал. Вони передбачають: організацію спільних дій, що веде до активізації навчально-виховного процесу; розподіл початкових дій і операцій, які обумовлюють особливості досліджуваного об'єкта; комунікацію, спілкування, завдяки яким плануються умови діяльності та вибір відповідних способів дії; обмін способами дії, який задається необхідністю отримання сукупного творчого продукту діяльності; взаєморозуміння, яке диктується характером включення в спільну діяльність; рефлексію, через яку встановлюється відношення учасників до своєї дії та забезпечується адекватна корекція цієї дії.

До цільових орієнтирів сучасних технологій навчання у вивченні дисциплін педагогічного циклу можна віднести: оновлення змісту навчальної дисципліни, поєднання в ньому різних форм діяльності, смислових спектрів та ціннісних орієнтирів; надання студентам можливості особистісного саморозвитку [4].

На сучасному етапі реалізація освітнього процесу в форматі змішаного навчання передбачає наявність високого рівня розвитку цифрових компетенцій викладача та студентів в середовищі e-learning, застосування таких технологій змішаного навчання, які спрямовують роботу студентів у потрібному напрямку, але всередині кожного завдання вони абсолютно вільні і вимушені здійснювати власний вибір форми творчої діяльності, засобів для досягнення мети тощо. Змішане навчання спирається на три елементи:

дистанційне навчання (Distance Learning), навчання в аудиторії (Face-to-face Learning) та навчання через Інтернет (Online Learning).

В рамках визначеної нами педагогічної умови – використання сучасних технологій змішаного навчання ми виходимо з того, що змішаний характер навчання включає комбінацію різноманітних форм і систем навчання: Аудиторне навчання в присутності викладача, що передбачає безпосередній контакт студентів та викладачів – семінари, лекції, рольові ігри, інструктаж, окремі питання практики, конференції, та ін.; Інтерактивне навчання – навчання в мережі (e-learning), яке здійснюється за допомогою інструментального середовища – електронний навчальний курс, віртуальні класи та лабораторії, конференцзв'язок, індивідуальне консультування за допомогою електронної пошти, дискусійні форуми, чати, блоги; Навчання з підтримкою різних засобів – розроблених нових навчальних матеріалів – Web-сайти, Web-лекції, Web-книги, відеоматеріали та ін., при цьому основними компонентами змішаного навчання є: живі події – живе спілкування передбачає частину звичної роботи викладачів та студентів. Залежно від системи змішаного навчання у конкретному випадку типи офлайн-активності будуть різними; онлайн-контент (самостійне навчання) – студент самостійно опрацьовує матеріали у зручному для нього темпі та місці; співпраця – це робота з однокурсниками та робота з викладачами. Завдяки роботі з однокласниками студенти можуть знаходити нові рішення та ділитися отриманим досвідом та знаннями. Через особисту роботу з викладачем студент може отримувати відповіді на індивідуальні запитання та уточнювати незрозумілі моменти. Важливо, що подібна співпраця може відбуватися як в аудиторії під час виконання групових завдань, так і через електронну пошту чи соціальні мережі; Оцінка важлива як для студентів, так і для викладачів. Студенти можуть стежити за своїм прогресом, а викладачі — оцінювати їхні знання та корегувати процес навчання через індивідуальне інструктування;. Додаткові

матеріали можуть охоплювати роздруковані матеріали, схеми, корисні ресурси тощо [11].

Інновації, які сьогодні впроваджуються в освітній процес закладів освіти, передбачають використання різних моделей та технологій змішаного навчання, що включають багато інтерактивних методів, форм і засобів навчання, використання ІКТ, навчальних ресурсів, електронних підручників тощо, допомагає здобувачам освіти самостійно навчатися, контролювати свої темп, час і місце навчання.

У разі проведення заняття у режимі онлайн в Одеському Національному університеті імені І.І. Мечникова використовуються освітня платформа ZOOM, яка надає викладачам, адміністраторам та студентам формати, спеціально призначені для сфери освіти, можливості планування занять, доступ до розширених матеріалів лекцій, AI Companion як помічник у викладанні та навчанні, вести нотатки в реальному часі для студентів та викладачів; розширює функції ШІ, додаючи вибрані вами джерела даних та програми, а також можливості персоналізованого викладання з наставництвом; можливість підключення внутрішніх джерел для отримання відповідей у розрізі конкретного навчального закладу, аналітику залучення учнів, зворотній зв'язок з приводу залучення викладачів на кожній лекції, детальні персоналізовані показники наставництва тощо.

Google Classroom – безкоштовний хмарний сервіс компанії Google для навчальних закладів використовується в Одеському Національному університеті імені І.І. Мечникова для перевірки виконаних завдань студентами. У Google Classroom викладачі мають можливість легко та швидко створювати, перевіряти завдання студентів в електронній формі. Самі завдання та роботи студентів при цьому автоматично систематизуються в структуру папок і документів на Google Диск, зрозумілу і викладачам, і студентам. На сторінці завдань студенту показано, яке завдання треба виконати. Для того, щоб виконати певне завдання, студенту варто натиснути на необхідне для виконання завдання. Слід зауважити, що відомості про

виконані роботи постійно оновлюється в режимі реального часу. Також даний сервіс надає можливість додавати коментарі викладачу до перевіреної роботи. Створення та контроль над виконанням завдань – у процесі створення такого завдання викладачем (за допомогою Google Docs), сам сервіс Google Classroom створить і поширить копії даного завдання серед усіх студентів, записаних у даний клас. При цьому викладачу надається можливість спостерігати за виконанням або усіх завдань одночасно або окремого завдання за потреби. Зауважимо, що Google Classroom надає можливість обмежувати виконання завдань у часі. Комунікація в Google Classroom – сервіс надає можливість публікувати оголошення, а також залишати коментарі до завдань та перевірених робіт. Завдяки чому викладачі та студенти можуть підтримувати зв'язок. Інтеграція Google Classroom та Google Діску – після створення певного класу, папка з матеріалами даного класу автоматично створюється у викладача на Google Діску, після чого у студентів теж з'являється така папка автоматично.

В рамках зазначеної нами педагогічної умови організації навчання здобувачів вищої освіти в умовах змішаного навчання – використання сучасних технологій змішаного навчання ми пов'язуємо її з інтеграцією сучасних інтерактивних технологій (перевернутий клас, вебквест, освітній проєкт, коучинг, кейс-технології, коворкінг, smart-технології тощо) та інноваційних (електронних і мобільних) форм навчання, які дають змогу дистанційної взаємодії учасників освітнього процесу та мобільності суб'єктів навчання з метою оптимізації освітнього процесу та підвищення якості освіти. Такі технології перетворили комп'ютер на повноцінного співрозмовника. Інформаційно-комунікативні технології мають великий вплив на освіту, оскільки відкривають можливості впровадження абсолютно нових методів викладання і навчання. Перехід на дистанційне навчання, зумовлений пандемією, військовою агресією росії проти України, став випробуванням для всіх учасників освітнього процесу – освітян, викладачів, вчителів, студентів та учнів. Саме інформаційно-комунікативні технології

прийшли на допомогу у вирішенні такої проблеми. Розглянемо їх більш докладно.

Цікавою при реалізації змішаного навчання у підготовці майбутніх викладачів за спеціальністю 011 – освітні, педагогічні науки виявляється технологія перевернутого класу, під час якої здобувачі освіти самостійно ознайомлювалися з навчальним матеріалом до початку проведення занять. Варіації опанування таким матеріалом доволі різноманітні: перегляд наявних відеозаписів лекційного матеріалу або окремих його фрагментів, використання відповідних бібліотечних і мережевих веб-ресурсів, онлайн-курсів, участь у тематичних вебінарах тощо. Така діяльність передбачає організацію фрагментарної індивідуальної та групової роботи, круглих столів, дебатів, презентацій, виконання творчих завдань, різноманітних міні-проектів тощо.

У контексті навчання циклу дисциплін загальної підготовки та фахової і практичної підготовки – «Історія, концепції та інновації в галузі освіти та педагогіки», «Педагогічна інноватика та майстерність викладача», «Управління самостійною, проєктною та науково дослідницькою діяльністю», «Методика викладання і виховання у вищій школі» - результативною інноваційною технологією є коучинг, яка ґрунтується на організації викладачем міжособистісної комунікації у форматах індивідуальних занять, консультацій, науково-освітніх проєктів. Роль викладача подібна до роботи тренера або консультанта й полягає в тому, щоб направляти здобувачів вищої освіти рефлексувати та використовувати свій інтелектуальний та особистісний потенціал самостійно. Результатом діалогічного спілкування з використанням елементів коучингу є набуття студентами цінного досвіду в педагогічній діяльності.

Викладач, як коуч, скеровує студента та допомагає йому зрозуміти себе, поставити правильні запитання, уточнити їх, на кожному етапі аналізує ситуацію з огляду на якість виконання, труднощі, те, що вдалося виконати, тощо. За допомогою чітких, логічно побудованих запитань, спрямованих на

актуалізацію знань, викладач мотивує майбутніх викладачів, налаштовує їх на навчання, організовує на самостійне розв'язання завдань і досягнення поставленої мети. Наприклад, на першому етапі мотивації та визначення мети студентів спрямовують на бачення результативного майбутнього та звертаються до них із такими запитаннями: «Опишіть, яким ви уявляєте сучасного викладача системи вищої освіти?», «Яким ви уявляєте себе викладачем? «Яким бачать Вас одногрупники?» тощо.

Таким чином, викладач допомагає кожному майбутньому викладачеві усвідомити власні потреби – важливі, конкретні, чітко визначені в часі. Згодом обговорюють шляхи їх розв'язання за такими, для прикладу, запитаннями: «Якої мети бажаєте досягти після вивчення навчальної дисципліни?», «Чому ця мета важлива для Вас?», «Як дізнаєтеся, що досягли її?», «Що потрібно зробити для досягнення мети?».

Застосування проєктної та кейс-технології є ефективною формою залучання студентів до проведення досліджень, які допомагають їм знайти інформацію або провести власні експерименти під час вивчення таких навчальних дисциплін – «Історія, концепції та інновації в галузі освіти та педагогіки», «Педагогічна інноватика та майстерність викладача», «Управління самостійною, проєктною та науково дослідницькою діяльністю», «Методика викладання і виховання у вищій школі». В процесі проходження асистентської (педагогічної) практики кожен здобувач освіти сам виступає організатором змішаного навчання, створює власні методичні розробки для його застосування. Ефективним є залучення практикантів для проведення елементів дистанційних лекцій, практичних занять та позааудиторної діяльності, виконуючи при цьому роль помічників кураторів студентських груп. Досить поширеним варіантом є скринкаст – зйомка екрана комп'ютера, на якому відбувається демонстрація слайдів презентації з коментарями та голосовим поясненням викладача. (можна здійснювати за допомогою застосунків смартфонів).

Використовуючи під час навчання смартфони, можна разом із студентами втілювати цікаві STEM-проєкти. Для прикладу, MozaWeb – інтерактивний зміст для навчання <https://ua.mozaweb.com> педагогічних дисциплін. тощо. Більше 1200 3D-сцен, сотні освітніх відео, картинок, аудіо, що додаються до навчальних предметів, які доступні в режимі онлайн у будь-якому місці. MozaWeb доступна через будь-який інтернет-браузер, для її використання не потрібна установка окремої програми. (Цюняк, 2021).

Однією з ефективних технологій змішаного навчання є технологія веб-квестов (webQuest), яка була розроблена у 1995 році Б. Доджем, Т. Марчум, університет Сан Дієго. Дослідник Е. Холат характеризує веб-квести як модель навчання, в якій передбачено залучення студентів в діяльність, засобом для виконання якої виступає мережа інтернет.

Дослідником Б. Доджем були виділені наступні види веб-квестів: короткочасні, метою яких є набуття та усвідомлення нових знань, та довготривалі, метою яких є розширення та вдосконалення знань з відповідної теми.

Кожент веб-квест має відповідну структуру: введення (на цьому етапі студенти мають зрозуміти що вони будуть вчити та робити у ході викладання квесту. На цьому етапі викладач створює мотивацію) – завдання (це основний етап квесту. Викладач пропонує розроблені заздалегідь завдання та питання, які сприяють розкриттю основної теми) – процес (студенти отримують інструкцію виконання завдань і виконують його за певним алгоритмом) – оцінка результатів (на цьому етапі студенти мають можливість оцінити результати своєї роботи, порівнювати їх з результатами роботи одногрупників) – висновки (на цьому етапі студенти порівнюють отриманий результат з метою роботи, яка була визначена на початку). Отже, веб-квест являє собою міні-проєкт, в процесі роботи над яким студенти засвоюють навчальну інформацію, отриману з мережі інтернет на основі рекомендацій та завдань викладача [67].

Кейс – технологія – це метод активного проблемно-ситуаційного аналізу, заснований на навчанні шляхом вирішення конкретних задач-ситуацій (кейсів). Головне її призначення – розвивати здатність розробляти проблеми та знаходити їхнє вирішення, вчитися працювати з інформацією. При цьому акцент робиться не на отриманні готових знань, а на їх виробленні, на співтворчості викладача та студентів.

При використанні кейс-технології не даються конкретні відповіді, їх необхідно знаходити самостійно. Це дозволяє студентам, спираючись на власний досвід, формулювати висновки, застосовувати на практиці отримані знання, пропонувати власний погляд на проблему. У кейсі проблема представлена у прихованому вигляді, причому, як правило, вона не має однозначного рішення. Результат рішення кейсів може бути представлений у вигляді презентації, захисту проєкту, твору-мініатюри, усного виступу тощо.

Цілі кейс-методу: активізація пізнавальної діяльності; підвищення мотивації до навчального процесу; відпрацювання умінь роботи з інформацією; вміння робити правильний висновок на основі груповий аналіз ситуації; набуття навичок чіткого та точного викладу власної точки зору в усній та письмовій формі; вироблення навичок критичного оцінювання різних точок зору, здійснення самоаналізу, самоконтролю та самооцінки.

Структура та зміст кейсу: пред'явлення теми заняття, проблеми (будь-якої ситуації), завдання; навчально-методичне забезпечення: наочний, роздатковий чи інший ілюстративний матеріал; література основна та додаткова; режим роботи з кейсом; критерії оцінки роботи за етапами [68].

Концепція Smart-технологій – гнучкість, що передбачає наявність великої кількості джерел, максимальна різноманітність мультимедіа, здатність швидко і просто налаштуватися під рівень і потреби слухача. В умовах постійного зростання і оновлення знань безперервний розвиток компетенцій протягом всієї кар'єри стає найбільш актуальним в системі сучасної освіти. Для розвитку освіти вже недостатньо впливу людського капіталу. Необхідно змінювати саме освітнє середовище, не просто

нарощувати обсяги утворення трудових ресурсів, має якісно змінитися сам зміст освіти, його методи, інструменти та середовища, необхідний перехід до SMART-утворення.

Нова форма подачі матеріалу за допомогою інтерактивного устаткування (інтерактивні дошки SMART Boards, інтерактивні дисплеї Symposium) являє собою презентацію, створювану доповідачем під час свого виступу – презентацію, створювану тут і зараз. На інтерактивних дошках SMART Boards можна писати спеціальним маркером, демонструвати навчальний матеріал, робити письмові коментарі над зображенням на екрані. При цьому все написане на інтерактивній дошці SMART Board передається студентам, зберігається на магнітних носіях, роздруковується, надсилається електронною поштою відсутнім на занятті студентам.

Навчальний матеріал, створений під час лекції на інтерактивній дошці SMART Board, записується вбудованим відеорекордер і може бути багато разів відтворений. Звичайно, для максимальної реалізації всіх властивостей інтерактивних дошок SMART Boards створено спеціальне програмне забезпечення (SMART Notebook, Bridgit, SynhronEyes). У кожній з цих програм є свої особливості. SMART Notebook дозволяє працювати з текстом та об'єктами, зберігати інформацію і перетворювати письмовий текст в друкарський [71].

За допомогою програмного пакету викладач може стежити за тим, що роблять студенти, виводити всі робочі монітори студентів на дошку, блокувати монітори, розсилати з інтерактивної дошки навчальний матеріал, наприклад, тест, на всі комп'ютери.

Під час роботи на інтерактивних дошках поліпшується концентрація уваги у студентів, швидше засвоюється навчальний матеріал, і в результаті підвищується успішність кожного зі здобувачів. Впровадження нових технологій в сферу освіти веде за собою перехід від старої схеми репродуктивної передачі знань до нової, креативної форми навчання.

Отже, зазначені Інформаційно-комунікаційні технології змішаного навчання дають можливість у більшій мірі індивідуалізувати процес, зменшуючи фронтальні види робіт і збільшуючи частку індивідуально-групових форм та методів навчання. Також вони сприяють підвищенню мотивації до навчання, розвитку креативного мислення, дозволяють економити навчальний час; інтерактивність і мультимедійна наочність сприяє кращому уявленню, і, відповідно, кращому засвоєнню інформації.

2.2.2. Організація ефективної взаємодії між викладачем та студентами

Наступною педагогічною умовою організації навчання здобувачів вищої освіти в умовах змішаного навчання виступає організація ефективної взаємодії між викладачем та студентами. Вона має бути заснованою на основі нормування, тобто дотриманні правил та культури спілкування, відповідній управлінській діяльності, листування, відсутності конфліктних ситуацій, формуванні духу корпоративності тощо.

На рівні закладу вищої освіти управлінська діяльність має забезпечити створення умов для навчання та виховання студентської молоді. У загальному вигляді ці умови виявляються у створенні, підтримці функціонування і розвитку освітнього як цілісної системи. Завдання навчального закладу полягає у створенні особливого освітнього середовища, яке би зумовлювало процес формування у студентів культури спілкування.

Організація освітнього процесу в режимі змішаного навчання можлива за умови відповідного освітнього середовища у вищій школі, що забезпечує умови для розвитку освітніх потреб студентів, набуття ними професійного досвіду, вияву активності у виробленні особистісних концепцій, вільного вибору дій, способів діяльності, налагодження міжособистісних стосунків за принципами поваги, толерантності до інших.

Здійснений аналіз педагогічної літератури засвідчує, що позитивні результати в організації ефективної взаємодії між викладачем та студентами прямо залежать від комплексного підходу до розв'язання означеної проблеми [3, 7].

Так, у змішаному навчанні наявні майже всі традиційні способи взаємодії між викладачем та студентами. Сучасні засоби телекомунікацій відкривають перед студентами такі самі можливості, як і під час очних навчальних контактів, а нерідко істотно їх розширюють. Опосередкований характер комунікації в системі “викладач — студент” дає змогу забезпечити постійну динамічну комунікацію на відстані, яка, однак, не може повністю компенсувати відсутність “живого” спілкування. Опосередкованість комунікації під час змішаного навчання в дистанційному режимі виявляється у необхідності виконання додаткових внутрішніх (психічних) і зовнішніх (механічних) дій, визначених логікою “людина — комп'ютер”; відмінних від “живого” спілкування формах подання інформації (письмова), видах мовної діяльності (письмо, читання); відстроченні в часі обміну повідомленнями (тривалість затримання залежить від режиму комунікації— “on-line” або “off-line”).

У процесі змішаного навчання реалізуються наступні форми взаємодії:

1) студент — навчальний матеріал. Передбачає взаємодію студента зі змістом навчального матеріалу. Студент, який навчається у змішаному форматі, або дистанційно, відзначається більш активною пізнавальною діяльністю (уміє конструювати власні знання), ніж той, хто засвоює матеріал у процесі особистісного контакту з викладачем. Така взаємодія з навчальним матеріалом відбувається за допомогою радіо- і телевізійних передач, електронних записів аудіо- та відеоматеріалів, комп'ютерного програмного забезпечення. Носіями навчальної інформації є підручник, або його електронна версія, розміщена у пам'яті серверу мережі, мережа інтернет. Друкована версія підручника звична для студентів, проста у використанні, з нею можна працювати там, де немає комп'ютера, проте інформація в ній

організована тільки у вигляді тексту і малюнків. Мережа інтернет, компакт-диск— більш потужний засіб наочності, який уміщує звукові, анімаційні та відео-фрагменти.

2) студент (суб'єкт навчання) — викладач. Після отримання студентами навчального матеріалу викладачі надають їм допомогу в його опануванні, стимулюючи їхній інтерес до навчання, підвищуючи мотивацію; організовуючи практичну діяльність, що базується на опанованих теоретичних знаннях, перевірку знань та оцінювання рівня їх засвоєння, надаючи консультативну допомогу, та ін.;

3) студент — студент. Партнерська взаємодія студентів у процесі засвоєння знань може відбуватися як за участю викладача, так і без нього. Вона сприяє формуванню і розвитку комунікативних умінь, отриманню ними доступу до кращих зразків виконання навчальних завдань (студентами з вищим рівнем академічної успішності та розвитку здібностей). Засобами здійснення її можуть бути електронна пошта, відео-конференції тощо [8].

Взаємодія з навчальною інформацією та співрозмовниками через екран монітору розвиває у студентів універсальні уміння дистанційної діяльності, які не формуються за умов традиційного навчання. Кожна форма дистанційних телекомунікацій має специфіку, що накладає обмеження на освітній процес. Водночас застосування певних освітніх технологій вимагає пошуку адекватних їм телекомунікаційних засобів та інформаційних технологій. Наприклад, для індивідуальних занять інтенсивність взаємодії педагога і студента можна обмежити використанням електронної пошти або соціальних мереж. Для дистанційних занять у групі, де кількість і якість взаємодії визначає ефективність навчання, прийнятнішим є режим телеконференцій і форумів.

Залежно від педагогічної спрямованості діалогу розрізняють такі його рівні:

— фактичний діалог, за якого співрозмовник вибудовує свою відповідь на основі формальної зміни повідомлення. У такому діалозі повідомлення

комп'ютера виконують функцію стимулюючої підказки, яка не містить ніяких відомостей із розв'язання конкретних завдань, але підбадьорює студента. Зловживання таким діалогом може спричинити негативне ставлення до навчання з використанням комп'ютера; — діловий діалог, спрямований на розв'язання запропонованого завдання без урахування цілей освіти. Спілкування розгортається як діалог в експертних системах. Педагогічна цінність його незначна, тому що не враховуються істотні особливості навчання, важливість засвоєння способів розв'язання певного типу завдань. Комп'ютер, який реалізує діалог другого рівня, моделює діяльність не педагога, а експерта у певній предметній сфері; — педагогічний діалог, який відбувається на основі моделі учня (студента) з урахуванням умов і цілей навчання [6].

Варто зауважити, що спілкування у соціальних мережах, електронній пошті має відбуватися за правилами цифрового етикету. Так, основними правилами спілкування у соціальних мережах є: дотримання «тихого часу», коли не можна телефонувати або надсилати голосові та текстові повідомлення. Якщо немає такої домовленості, не можна писати раніше 9 години ранку та пізніше 21 години; не треба задавати зайвих запитань, а лише ті, які стосуються безпосередньо справи; не надсилати смайли, стікери; голосові повідомлення можна надсилати лише за домовленістю із співбесідником.

Також існує цифровий етикет щодо спілкування електронною поштою. Так, текст листа має містити суть справи; ваш e-mail не має містити прізвище, зменшених та пестливих імен, нецензурних слів; кожний лист має містити тему. Якщо співбесіднику необхідно буде звернутися до листа через певний час, тема буде у нагоді; надіслані файли мають містити інформативну назву; перед відправкою обов'язково треба перевірити текст, щоб не було помилок.

Суть взаємодії, як зазначено в наукових дослідженнях, полягає у відповідній спільності партнерів [11]. На думку психологів, головні

механізми формування міжособистісного простору взаємодії такі: взаєморозуміння – формування спільного поля партнерів, що об'єднує їхні інтереси, дає змогу подібно розглядати проблеми в конкретній ситуації; координація – погодженість, єдність дій, зусиль; узгодження – формування спільної мети, намірів, мотивації спілкування партнерів. Дієвість зазначених механізмів, організації взаємодії викладачів і студентів, з одного боку, зумовлена особливостями освітнього середовища та його впливу; з іншого, сприяє його формуванню. Функціонування цих механізмів простежується також у взаємодії суб'єктів навчального процесу з освітнім середовищем.

Загалом середовище, зокрема освітнє, не впливає автоматично й механічно на розвиток особистості, тобто не спричиняє раптових й адекватних йому змін у внутрішньому стані й поведінці студентів. Воно навіть не завжди здійснює цілеспрямований вплив на людину. Вплив освітнього середовища на розвиток, навчально-пізнавальну діяльність й професійну підготовку студентів опосередкований системою їхніх ставлень до цього середовища, що визначає активність студентів. Якщо студенти почувають себе психологічно комфортно у закладі вищої освіти, знаходять можливі форми для самовираження, усвідомлюють цінність навчального процесу та інших видів діяльності, організованих в установі, успіхи й перспективи власного розвитку, то вони відкриті до педагогічних впливів, взаємодії, вияву власної активності у виконанні вимог, подоланні труднощів. Якщо ж середовище здійснює тиск на особистість, то вона чинить опір або пасивно пристосовується.

З окреслених вище позицій створення комфортного освітнього середовища розглядаємо як організацію безпечних і комфортних умов перебування студентів у закладі вищої освіти. До таких умов належить, створення соціально-психологічна атмосфери у колективі студентів.

Оскільки організатором освітнього середовища у вищій школі є викладач, який забезпечує умови для суб'єктно-суб'єктної педагогічної взаємодії та міжособистісної взаємодії студентів, саме викладач узгоджує це середовище

з їхніми потребами, професійними інтересами, підтримує його розвиток, поступово залучаючи студентів до його вдосконалення або модифікації. Саме засобами освітнього середовища викладач виконує посередницьку функцію для узгодження: суспільних вимог до підготовки фахівців з життєвими планами, потребами, бажаннями студентів; педагогічних впливів з їхніми внутрішніми особливостями, цінностями, мотивами навчально-пізнавальної діяльності; системи необхідних для фахівця професійних знань, умінь, навичок з первинним, а потім набутим професійним досвідом студентів; потреб, інтересів, цінностей, поглядів студентів, їхніх дій у процесі міжособистісної взаємодії.

Термін “соціально-психологічна атмосфера” використовується з поняттями “психологічний клімат”, “морально-психологічний клімат”, (позначаючи якісний бік міжособистісних стосунків, що виявляється у сукупності внутрішніх (психологічних) умов, сприятливих або непродуктивних для ефективної навчально-пізнавальної діяльності викладача і студентської групи [18]. Насамперед це створення атмосфери, позитивно орієнтованої на кожную особистість, відкритої до щирої, безпосередньої, довірливої міжособистісної взаємодії, що забезпечує умови розвитку демократичних взаємин у колективі студентської групи. З цією метою кожен момент педагогічної взаємодії, організації навчального процесу повинен слугувати вияву поваги, довіри до кожної особистості, толерантності до її думок, дій, чуйності до внутрішнього стану, переживань. Ці принципи стають реаліями освітнього середовища у вищій школі за умови: врахування думки кожного учасника процесу. Своєрідності його культури, індивідуальних особливостей без приниження гідності, образи особистості, навіть якщо його висловлювання, поведінка не відповідає очікуванням викладача, відрізняється від поглядів, ціннісних оцінок інших; розвиток і вияв позитивної установки стосовно кожного, позбавлення упереджень у міжособистісних стосунках; прийняття кожного студента, виокремлення його цінності як особистості, зосередження уваги на його успіхах і позитивних сторонах; вияв емпатії,

розуміння чинників поведінки особистості, її труднощів і прагнення їх подолати, підтримання позитивного самопочуття; виокремлення й позитивна оцінка навіть найменших досягнень студентів, розвиток віри у подальші успіхи; використання вербальних і невербальних засобів для вияву ставлення до студента як особистості; відсутність критики, засудження особистості, натомість аналіз ситуації, оцінка поведінки студента з огляду на перспективи його майбутньої професійної діяльності, особистісний розвиток [35].

Створення психологічної, незагрозливої, але ділової атмосфери в освітньому середовищі вищої школи відповідає потребам студентів. Незагрозлива атмосфера утворюється шляхом розвитку позитивних емоцій студентів у процесі виконання різних видів навчально-пізнавальної діяльності, співпраці, діалогічного спілкування. Безпека для студентів, на їхню думку, виникає за умови надання їм можливостей виправляти свої неспіхи, дотримання міри у навантаженні їх науково-дослідними роботами, практичними завданнями. Інтерактивні методи навчання на практично-семінарських заняттях, іноді й лекціях приваблюють студентів, оскільки усувають можливість групової перевірки їхньої готовності до заняття або звільняють їх від довготривалого сприймання й конспектування необхідної інформації.

Створення ділової атмосфери у змішаному навчанні студентів – суттєва умова організації професійної підготовки майбутніх фахівців, інтелектуального й особистісного розвитку людини з вищою освітою. Вона формується у процесі цілеспрямованої організації навчально-пізнавальної діяльності, що набуває сенсу для студентів, стимулює їх до самостійного, вільного міркування, пошуку істини, творчого прийняття рішень. Головне для студентів визначити й усвідомити мету діяльності (що необхідно досягнути, чого навчитися), а також обговорити, проаналізувати отримані результати, досягнення у загальному колі. Захоплення студентів процесом позбавляє їх страху можливих помилок або неуспіхів.

Психологічний клімат освітнього середовища значною мірою визначається рівнем розвитку студентської групи як згуртованої команди, спільноти, в якій усі об'єднані спільною метою, взаємною повагою й підтримкою один одного. Головні умови формування у студентів відчуття приналежності до спільноти: стимулювання студентів до обміну поглядами, цінностями шляхом дискусій, діалогу, пошуку спільного й відмінного; застосування різноманітних форм навчання студентів у команді; об'єднання представників групи у різні форми колективного вирішення навчально-пізнавальних завдань; постійне ствердження викладачем позиції “ми”, підтримка відчуття приналежності студентів до єдиної команди; акцентування на таких цінностях, як співпраця, взаємоповага, взаємопідтримка, взаємодопомога; визнання внеску кожного в успішну роботу команди [38].

Розвиток у студентів відчуття приналежності до спільноти сприяє формуванню у них умінь міжособистісної взаємодії, вдосконалює їхню мотивацію навчально-пізнавальної діяльності, сприяє формуванню корпоративного духу, позитивно впливає на студентів з деструктивною поведінкою, низьким рівнем навчальних успіхів.

Отже, запропоновані умови організації навчання здобувачів вищої освіти в умовах змішаного навчання – використання сучасних технологій змішаного навчання та організація ефективної взаємодії між викладачем та студентами – мають виступати цілісною системою, що сприяє формуванню і підтримці високого рівня змішаного навчання у системі вищої освіти. Специфіка їх застосування в дисциплінах педагогічного циклу ООП 011 – освітні, педагогічні науки полягає в тому, що їх використання має на меті організацію різних видів пізнавальної й предметно-практичної діяльності у форматі змішаного навчання, в процесі якого студенти набувають досвіду здобуття знань, формування особистісних поглядів, виконання дій, наближених до професійних ситуацій, соціальної активності. Це може бути різноманітна діяльність, спрямована на розвиток критичного, рефлексивного, творчого мислення (розв'язання проблем, аналіз і виконання ситуаційних

вправ, творчих завдань, навчання шляхом відкриття тощо). Корпоративний дух змішаного навчання також забезпечує умови для організації студентами когнітивних процесів шляхом міжособистісної взаємодії в режимах офлайн та онлайн, у процесі яких кожна особистість набуває досвіду роботи у колективі, виконання різних ролей, щоб зробити свій внесок у спільну справу. Аутентична діяльність передбачає застосування навчальної теми, яку вивчають студенти, для виконання конкретного практичного завдання.

Таким чином, педагогічні умови організації навчання здобувачів вищої освіти в умовах змішаного навчання, визначені у нашому дослідженні є обґрунтованими. Впровадження таких режимів навчання як змішане навчання в Одеському національному університеті імені І.І. Мечникова перебуває на стадії вдосконалення, і необхідні додаткові дослідження щодо вивчення типів змішаного навчання та таких факторів як підготовка викладачів та студентів з метою досягнення максимально ефективних результатів навчання, створення необхідних умови роботи. При цьому потрібна розробка загальної методології змішаного навчання для викладання не лише циклу педагогічних дисциплін.

Висновки до II розділу

Метою констатувального етапу експериментального дослідження є визначення педагогічних умов технологій змішаного навчання в процесі підготовки здобувачів вищої освіти спеціальності 011 – освітні, педагогічні науки Одеського національного університету імені І.І. Мечникова.

Основні завдання експериментального дослідження передбачали вивчення відношення майбутніх викладачів спеціальності 011 – освітні, педагогічні науки до формату змішаного навчання і на його основі визначення педагогічних умов організації ефективного навчання здобувачів вищої освіти в умовах змішаного навчання.

У вивченні відношення майбутніх викладачів спеціальності 011 – освітні, педагогічні науки до формату змішаного навчання нами використовувався описовий метод, являючи собою дослідження із застосуванням методу опитування для збору інформації від респондентів.

Проведене нами дослідження дозволило оцінити ставлення студентів спеціальності 011 – освітні, педагогічні науки до застосування змішаного навчання, яке протягом останніх років застосовувалося в освітньому процесі Одеського національного університету імені І.І. Мечникова, при вивченні дисциплін педагогічного циклу. Результати дослідження продемонстрували задоволеність студентів таким форматом навчання, оскільки змішане

навчання допомогло їм покращити знання та вміння, зробило процес вивчення педагогічних дисциплін інтерактивним, цікавим та перетворило його на спільну роботу студентів з викладачем.

Аналіз відношення майбутніх викладачів до змішаного навчання, окресленого на констатувальному етапі експериментального дослідження дозволив нам визначити наступні педагогічні умови організації навчання здобувачів вищої освіти в умовах змішаного навчання: використання сучасних технологій змішаного навчання в освітньому процесі та організацію ефективної взаємодії між викладачем та студентами. Теоретичне обґрунтування зазначених умов організації навчання здобувачів вищої освіти спеціальності 011 – освітні, педагогічні науки в умовах змішаного навчання дозволить зробити зміст та відповідну методику вивчення дисциплін педагогічного циклу більш ефективною та сучасною.

В рамках зазначеної нами педагогічної умови організації навчання здобувачів вищої освіти в умовах змішаного навчання – використання сучасних технологій змішаного навчання ми пов'язуємо її з інтеграцією сучасних інтерактивних технологій (перевернутий клас, вебквест, освітній проєкт, коучинг, кейс-технології, коворкінг, smart-технології тощо) та інноваційних (електронних і мобільних) форм навчання, які дають змогу дистанційної взаємодії учасників освітнього процесу та мобільності суб'єктів навчання з метою оптимізації освітнього процесу та підвищення якості освіти. Інформаційно-комунікативні технології мають великий вплив на освіту, оскільки відкривають можливості впровадження абсолютно нових методів викладання і навчання.

У контексті навчання циклу дисциплін загальної підготовки та фахової і практичної підготовки – «Історія, концепції та інновації в галузі освіти та педагогіки», «Педагогічна інноватика та майстерність викладача», «Управління самостійною, проєктною та науково дослідницькою діяльністю», «Методика викладання і виховання у вищій школі» - результативною інноваційною технологією є коучинг, яка ґрунтується на

організації викладачем міжособистісної комунікації у форматах індивідуальних занять, консультацій, науково-освітніх проєктів.

Наступною педагогічною умовою організації навчання здобувачів вищої освіти в умовах змішаного навчання виступає організація ефективної взаємодії між викладачем та студентами. Ми з'ясували, що така педагогічна заснована на основі нормування, тобто дотриманні правил та культури спілкування, відповідній управлінській діяльності, листування, відсутності конфліктних ситуацій, формуванні духу корпоративності.

ВИСНОВКИ

У першому розділі роботи «Теоретичні основи змішаного навчання у закладах вищої освіти » нами розглянуто сутність змішаного навчання у закладах вищої освіти, сучасні принципи та моделі змішаного навчання у закладах вищої освіти.

Усвідомлення сутності дефініції «змішане навчання» у закладах вищої освіти потребувало аналізу наукових джерел щодо визначення понять дистанційне навчання, гібридне навчання, онлайн навчання, офлайн навчання. Проведений аналіз науково-педагогічної літератури з питання визначення сутності поняття «змішане навчання» продемонстрував досить широкий спектр підходів до самої дефініції терміну «змішане навчання», його змісту, сутності, форм тощо.

У ході теоретичного аналізу нами уточнено, що змішане навчання (blended learning) – це освітня концепція, у межах якої студент отримує знання і самостійно – онлайн, та очно з викладачем, тобто змішане навчання (blended learning) — це поєднання традиційної очної форми навчання «віч-на-віч» та онлайн-технологій – аудиторних лекцій та перегляду відеоматеріалів. Також у змішаному навчанні, при необхідності, виділяють повністю дистанційний формат, коли всі синхронні та асинхронні заняття проходять онлайн.

В нашому дослідженні під змішаним навчанням ми розуміємо цілеспрямований процес здобування знань, умінь та навичок в умовах інтеграції аудиторної та позааудиторної навчальної діяльності суб'єктів освітнього процесу на основі використання та взаємного доповнення технологій традиційного, електронного, дистанційного та мобільного

навчання при наявності самоконтролю студента за часом, місцем, маршрутами та темпом навчання».

У рамках вивчення наступного завдання – визначенні принципів та моделей змішаного навчання у закладах вищої освіти – нами зазначено, що різноманітність можливих моделей змішаного навчання пояснюється зокрема тим, що ті чи інші комбінації «online + life» можуть бути реалізованими на різних рівнях навчального процесу: на рівні навчального плану (в онлайн виводяться ті чи інші елементи освітньої програми - модулі, дисципліни, курси, факультативи, практики); на рівні навчального предмета (в онлайн виводяться деякі розділи або деякі етапи роботи в рамках навчального предмета); на рівні розділу або теми в рамках навчального предмету (різне співвідношення online/life при реалізації типових дидактичних етапів освоєння навчальної теми - вивчення нового матеріалу, закріплення, контроль); на рівні навчального заняття (в рамках одного заняття чергуються етапи «живого» навчання та онлайн-роботи студентів); на рівні технології навчання, не прив'язаної до організації навчальних занять (частина етапів роботи в рамках даної технології реалізується в очному форматі, частина — у форматі онлайн).

Аналіз психолого-педагогічної літератури дав можливість визначити основні принципи та моделі змішаного навчання у закладах вищої освіти. До них відносяться: принципи послідовності, наочності та безперервності, практичного застосування. Дев'ять моделей змішаного навчання, які описані у науково-педагогічній літературі розглядаються як педагогічно ефективні для системи вищої освіти в сучасних умовах.

Представлену типологію моделей змішаного навчання можна сприймати як сучасне досягнення у розвитку дидактики вищої школи, адже стрімкість змін неминуче впливає на способи організації освітнього процесу у вищій школі. Оновлення педагогічних підходів стає по суті безперервним процесом. Спроба систематизації, здійснена нами в ході дослідження, є важливою для розробки педагогічних умов організації навчання здобувачів

вищої освіти спеціальності 011 – освітні, педагогічні науки в умовах змішаного навчання.

Другий розділ нашого дослідження присвячений проведенню констатувального експерименту щодо визначення педагогічних умов організації навчання здобувачів вищої освіти в умовах змішаного навчання.

Метою констатувального етапу експериментального дослідження є визначення педагогічних умов технологій змішаного навчання в процесі підготовки здобувачів вищої освіти спеціальності 011 – освітні, педагогічні науки Одеського національного університету імені І.І. Мечникова.

Основні завдання експериментального дослідження передбачали вивчення відношення майбутніх викладачів спеціальності 011 – освітні, педагогічні науки до формату змішаного навчання і на його основі визначення педагогічних умов організації ефективного навчання здобувачів вищої освіти в умовах змішаного навчання.

У вивченні відношення майбутніх викладачів спеціальності 011 – освітні, педагогічні науки до формату змішаного навчання нами використовувався описовий метод, являючи собою дослідження із застосуванням методу опитування для збору інформації від респондентів.

Проведене нами дослідження дозволило оцінити ставлення студентів спеціальності 011 – освітні, педагогічні науки до застосування змішаного навчання, яке протягом останніх років застосовувалося в освітньому процесі Одеського національного університету імені І.І. Мечникова, при вивченні дисциплін педагогічного циклу. Результати дослідження продемонстрували задоволеність студентів таким форматом навчання, оскільки змішане навчання допомогло їм покращити знання та вміння, зробило процес вивчення педагогічних дисциплін інтерактивним, цікавим та перетворило його на спільну роботу студентів з викладачем.

Аналіз відношення майбутніх викладачів до змішаного навчання, окресленого на констатувальному етапі експериментального дослідження дозволив нам визначити наступні педагогічні умови організації навчання

здобувачів вищої освіти в умовах змішаного навчання: використання сучасних технологій змішаного навчання в освітньому процесі та організацію ефективної взаємодії між викладачем та студентами. теоретичне обґрунтування зазначених умов організації навчання здобувачів вищої освіти спеціальності 011 – освітні, педагогічні науки в умовах змішаного навчання дозволить зробити зміст та відповідну методику вивчення дисциплін педагогічного циклу більш ефективною та сучасною.

В рамках зазначеної нами педагогічної умови організації навчання здобувачів вищої освіти в умовах змішаного навчання – використання сучасних технологій змішаного навчання ми пов'язуємо її з інтеграцією сучасних інтерактивних технологій (перевернутий клас, вебквест, освітній проєкт, коучинг, кейс-технології, коворкінг, smart-технології тощо) та інноваційних (електронних і мобільних) форм навчання, які дають змогу дистанційної взаємодії учасників освітнього процесу та мобільності суб'єктів навчання з метою оптимізації освітнього процесу та підвищення якості освіти. Інформаційно-комунікативні технології мають великий вплив на освіту, оскільки відкривають можливості впровадження абсолютно нових методів викладання і навчання.

У контексті навчання циклу дисциплін загальної підготовки та фахової і практичної підготовки – «Історія, концепції та інновації в галузі освіти та педагогіки», «Педагогічна інноватика та майстерність викладача», «Управління самостійною, проєктною та науково дослідницькою діяльністю», «Методика викладання і виховання у вищій школі» - результативною інноваційною технологією є коучинг, яка ґрунтується на організації викладачем міжособистісної комунікації у форматах індивідуальних занять, консультацій, науково-освітніх проєктів.

Наступною педагогічною умовою організації навчання здобувачів вищої освіти в умовах змішаного навчання виступає організація ефективної взаємодії між викладачем та студентами. Ми з'ясували, що така педагогічна заснована на основі нормування, тобто дотриманні правил та культури

спілкування, відповідній управлінській діяльності, листування, відсутності конфліктних ситуацій, формуванні духу корпоративності.

Таким чином, педагогічні умови організації навчання здобувачів вищої освіти в умовах змішаного навчання, визначені у нашому дослідженні є доцільними та обґрунтованими. Впровадження таких режимів навчання як змішане навчання в Одеському національному університеті імені І.І. Мечникова перебуває на стадії вдосконалення, і необхідні додаткові дослідження щодо вивчення типів змішаного навчання та таких факторів як підготовка викладачів та студентів з метою досягнення максимально ефективних результатів навчання, створення необхідних умови роботи. При цьому потрібна розробка загальної методології змішаного навчання для викладання не лише циклу педагогічних дисциплін, а й інших напрямів підготовки фахівців.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Антонова О.Є. Педагогічні технології та їх класифікація як наукова проблема. Сучасні технології в освіті. Ч. 1. Сучасні технології навчання. Київ. 2015. С. 8-15.
- Багай Б. М. Інноваційні педагогічні технології у сучасній школі. Броди 2016.12.с
- Багрій Л. Викладач і студенти: взаємодія у процесі навчання. Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. 2016. №2. С. 174–182.
- Баніт О. Інноваційні технології навчання співробітників у межах педагогічного вищого навчального закладу. Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. 2013. №4. С. 78–83.
- Гуржій А., Карташова Л., Квятковська А., Зайчук В., «Підготовка майбутніх фахівців з телекомунікацій у форматі змішаного навчання: рекомендації щодо проведення практично-лабораторних робіт», Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології, № 3(127), с. 423–450, 2023. [Електронний ресурс]. <https://pedscience.sspu.edu.ua/wp>
- Дистанційне навчання і форми взаємодії у системі «викладач – студент» [Електронний ресурс]. [HYPERLINK](https://studentam.net.ua/content/view/HYPERLINK) ["https://studentam.net.ua/content/view/3485/97/"](https://studentam.net.ua/content/view/3485/97/)
[HYPERLINK](https://studentam.net.ua/content/view/HYPERLINK) ["https://studentam.net.ua/content/view/3485/97/"](https://studentam.net.ua/content/view/3485/97/)
[HYPERLINK](https://studentam.net.ua/content/view/HYPERLINK) ["https://studentam.net.ua/content/view/3485/97/"](https://studentam.net.ua/content/view/3485/97/)
[HYPERLINK](https://studentam.net.ua/content/view/HYPERLINK) ["https://studentam.net.ua/content/view/3485/97/"](https://studentam.net.ua/content/view/3485/97/)
- Дубасенюк О.А. Виявлення закономірностей професійної виховної діяльності педагога загальноосвітнього закладу як чинника особистісного зростання суб'єктів освіти. Професійна педагогічна освіта: становлення і розвиток педагогічного знання : монографія. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. С. 249–261.
- Змішане навчання [Текст] : монографія.С.М. Березенська, К.Л. Бугайчук, В.М. Кухаренко, Н.Ю. Олійник, Т.О. Олійник, О.В. Рибалко,

Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка, т. 174, № 18, с. 122–128, 2022. [Електронний ресурс]. <https://visnyk.chnpu.edu.ua/index.php/visnyk/article/view/5>

- Максак, І. В. (2013). «Blended learning» як інноваційний підхід у формуванні професійної компетентності вчителя англійської мови початкової школи. Вісник Чернігівського національного педагогічного університету ім. Т. Г. Шевченка, 110, 247–249. Режим доступу: http://visnyk.chnpu.edu.ua/?wpfb_dl=HYPERLINK ["http://visnyk.chnpu.edu.ua/?wpfb_dl=1334"](http://visnyk.chnpu.edu.ua/?wpfb_dl=1334)1334
- Манько В.В., «Дидактичні умови формування у майбутніх фахівців професійно-пізнавального інтересу до спеціальних дисциплін», збірник наук. праць Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова. Соціалізація особистості, вип. 2, с. 153–161, 2000.
- Матвієнко О. Педагогічне спілкування вчителя як складова професійної готовності до педагогічної взаємодії в навчально-виховному середовищі школи першого ступеня. НПУ ім. М.П. Драгоманова. 2011 р. С. 123–130.
- Михайленко Н.А. Формування творчої особистості майбутніх учителів у процесі вивчення педагогічних дисциплін: Інновації у професійно-педагогічній підготовці майбутнього вчителя: методологічні, змістовні та методичні засади: монографія /за ред. А. А. Сбруєвої.- Суми, Вид: МакДен,2011.-С.353-372
- Муранова Н.П., Волярська О.С, «Освітні комунікації в умовах інформатизації суспільства: прогнозування і реальність», на Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. Організаційно-практичні засади розвитку цифрового освітнього простору закладу освіти. Київ : ДЗВО «Ун-т менеджменту освіти» НАПН України, 2020, с. 115–119. [Електронний ресурс]: <https://bit.ly/HYPERLINK> ["https://bit.ly/2VRjGtc"](https://bit.ly/2VRjGtc)2 [HYPERLINK "https://bit.ly/2VRjGtc"](https://bit.ly/2VRjGtc)VRjGtc

- Муращенко Т.В. Змішане та дистанційне навчання як спосіб доступу до якісної освіти. Відкрите освітнє середовище сучасного університету. 2017. № 3. С. 283–287.
- Назаренко Людмила. «Змішане навчання» як крок до комфортної освіти, його сутність і переваги. Освітологічний дискурс. 2020. № 4(31). С. 163–179.
- Нестуля Олексій, Нестуля Світлана. Варіативні моделі змішаного навчання (blended learning) у вищій школі: досвід ПУЕТ. Вища школа. 2021. № 11. С. 7–20.
- Новий тлумачний словник української мови: у 3 т. Т. 3 [уклад. В. Яременко, О. Сліпушко]. К.: Аконіт, 2005. 863с.
- Осадча К., Алієв М., «Використання технологій штучного інтелекту для створення ілюстрацій до книг у професійній підготовці майбутніх цифрових дизайнерів», Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного ун-ту. Серія «Педагогіка», т. 1, № 30, с. 136- 140
- Осипенко О., Саєнко Т., «Актуальні проблеми екоосвіти: формування екологічної компетентності майбутніх архітекторів у технічних університетах», Вища освіта України, вип. 2, с. 59–69, 2023.
- Педагогічна творчість: методологія, теорія, технології: монографія / В. Андрущенко, С.Сисоєва, Н. Гузій та ін. / за ред.. С. Сисоєвої.-К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2005.-183с.
- Педагогічний словник /за ред.. М.Д. Ярмаченка. -К.: Педагогічна думка, 2001.-514с.
- Підготовка майбутнього вчителя до впровадження педагогічних технологій: Навч. посіб. К.: В-во А.С.К., 2003. 240с.
- Підласий І.П. Поглиблення євроінтеграції української системи вищої технічної освіти : навчальний посібник / І.П. Підласий, А.І. Підласий. Електрон. текстові дані. Черкаси : ЧДТУ, 2010. 1 електрон. опт. диск (CD-ROM); 123 с.

- Потапчук О. «Організаційно-педагогічні умови формування готовності майбутніх інженерів-педагогів до професійної діяльності з використанням інформаційно-комунікаційних технологій», Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Педагогіка, соціальна робота», вип. 37, с. 141–143, 2015.
- Про затвердження Положення про дистанційне навчання: МОН України. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13> HYPERLINK "http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13" HYPERLINK "http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13".rada.gov.ua/laws/show/z HYPERLINK "http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13"0703-13
- Психолого-педагогічні засади проектування інноваційних технологій викладання у вищій школі: Монографія. За заг. ред. В.П. Андрущенко, В.І. Лугового. К.: «Педагогічна думка», 2011. 260 с.
- Пюра О.С. «Педагогічні умови формування комунікативних умінь і навичок майбутніх педагогів», Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». Педагогіка. Психологія. Філософія, вип. 22, с. 171–174, 2011.
- Равчина Т. Організація взаємодії студентів з освітнім середовищем у вищій школі. Вісник Львів.ун-ту. Сер. пед. 2005. Вип. 19. Ч. 2. С. 3–16
- Рашевська, Н. В. (2011). Мобільні інформаційно-комунікаційні технології навчання вищої математики студентів вищих технічних навчальних закладів (автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.10). Київ (Rashevskaya, N. V. (2011)).
- Сайт ОНУ імені І.І. Мечникова <https://onu.edu.ua/uk/>
- Слепкань З.І.: Наукові засади педагогічного процесу у вищій школі. - К.: НПУ, 2000. - 210 с.
- Собченко Т. Змішане навчання: поняття та завдання. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. т. 3, № 75, с. 73–76, 2021.

- Старовойтенко Н. До проблеми педагогічної комунікативної взаємодії зі студентами в умовах навчально-виховного процесу вищого навчального закладу. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». 2014 р. №27. С. 141–144.
- Столяренко, І. С. (2015). Особливості організації змішаного навчання у підготовці майбутніх учителів інформатики. Інформаційні технології в освіті, 24, 38–147
- Сторубльов О.І. Педагогічна майстерність, активні методи навчання та методична робота у навчальних закладах К.: Логос. 2009. 203с.
- Стрюк А.М. Система «Агапа» як засіб навчання системного програмування бакалаврів програмної інженерії [Текст] : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.10 / Андрій Миколайович Стрюк. К., 2012. 312с.
- Сучасні інформаційно-комунікаційні технології. Навчальний посібник. Укл. Г.Г.Швачич, В.В.Толстой, Л.М.Петречук та ін. Дніпро НМетАУ., 2017. 231с.
- Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання : наук.-метод. Посіб. за ред. О.І. Пометун. К. 2004.191с.
- Тарасюк І.В., Впровадження інноваційних технологій в освітній процес закладів фахової передвищої освіти. Міжнар. пед. онлайн конф. Педагогічні інновації в освітньому процесі в умовах пандемії. Вишня : Вишнянський коледж ЛНАУ, 2021, с. 65–66.
- Тарасюк І.В. Інформаційно-освітнє середовище закладу фахової передвищої освіти в умовах дистанційного навчання. III наук. практ. ко нф. Професійний розвиток в умовах цифровізації суспільства: сучасні тренди. Київ : ДЗВО «УМО», 2022, с. 145.
- Ткачук Г.В. Змішане навчання та особливості використання ротаційної моделі у навчальному процесі. Інформаційні технології в освіті, № 4(33), с. 143–156, 2017.

- Триус, Ю. В. (2012). Комбіноване навчання як інноваційна освітня технологія у вищій школі. Теорія та методика електронного навчання : збірник наукових праць, III, 299–308
- Трускавецька І. Технології змішаного навчання як інноваційна форма організації готовності майбутніх учителів біології та основ здоров'я в закладах вищої освіти. Наука і освіта, № 2, 2023. С.77-82
- Цюняк О.П. Змішане навчання як інноваційна форма організації освітнього процесу у закладах вищої освіти. Науковий вісник Ужгородського університету. 2021. Вип. 2(49). С. 232–235.
- Чернякова Ж. Характеристика змішаного навчання в умовах інформатизації вищої освіти. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології, 2020, № 10 (104). С.289-300
- Шандра Н.А., Юзик О.П. Змішане навчання у закладах вищої освіти, рівні та категорії. Міжнародний науковий журнал «Грааль науки».2021. № 1. С. 360–364.
- Шапран Юрій, Іваненко Олександр. Використання технології змішаного навчання у процесі професійної підготовки майбутніх учителів. Сучасна освіта: стратегії та технології навчання : зб. наук. праць / наук. ред. О.І. Шапран. Переяслав (Київ. обл.) : Домбровська Я.М., 2022. С. 411–418.
- Хриков Є.М. Педагогічні умови як складова частина наукових знань. Шлях освіти. 2011. № 2. С. 11–15
- Altay İsmail Fırat, Altay Ayşe. A Review of Studies on Blended Learning in EFL Environment. International Journal of Curriculum and Instruction. 2019. № 11(1). P. 125–140.
- Agarwal Shabbir AlamJyoti. Adopting a Blended Learning Model in Education: Opportunities and Challenges. International Journal of Early Childhood Special Education (INT-JECSE). 2020. № 12(2). P. 11–17. DOI: 10.9756/ INT-JECSE/V12I2.201050

- Artino A.R. Online or face to face learning? Exploring the personal factors that predict students' choice of instructional format // Internet and Higher Education. 2010. Vol. 13. P. 272-276 [Электронный ресурс]. URL: <http://dx.doi.org/> [HYPERLINK](http://dx.doi.org/10.1016/j.iheduc.2010.07.005)
["http://dx.doi.org/10.1016/j.iheduc.2010.07.005"](http://dx.doi.org/10.1016/j.iheduc.2010.07.005) [HYPERLINK](http://dx.doi.org/10.1016/j.iheduc.2010.07.005)
["http://dx.doi.org/10.1016/j.iheduc.2010.07.005"/j.iheduc.](http://dx.doi.org/10.1016/j.iheduc.2010.07.005) [HYPERLINK](http://dx.doi.org/10.1016/j.iheduc.2010.07.005)
["http://dx.doi.org/10.1016/j.iheduc.2010.07.005"2010.07.005](http://dx.doi.org/10.1016/j.iheduc.2010.07.005)
- Badawi M.F. Using Blended Learning for Enhanced EFL Prospective Teachers' Pedagogical Knowledge and Performance. Cairo: Ain Shams University, 2009. 186 p.
- Baharun N., Porter A. Teaching statistics using a blended approach: integrating technology-based resources // Same Places, Different Spaces. Proceedings. Auckland: Ascilite, 2009, P. 40-48 [Электронный ресурс]. URL: <http://ascilite.org/conferences/auckland> [HYPERLINK](http://ascilite.org/conferences/auckland09/procs/baharun.pdf)
["http://ascilite.org/conferences/auckland09/procs/baharun.pdf"](http://ascilite.org/conferences/auckland09/procs/baharun.pdf)
[HYPERLINK](http://ascilite.org/conferences/auckland09/procs/baharun.pdf)
["http://ascilite.org/conferences/auckland09/procs/baharun.pdf"/procs/baharun.pdf](http://ascilite.org/conferences/auckland09/procs/baharun.pdf)
- Blended Learning: Define [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://www.macmillandictionary.com/dictionary/british/blended-learning>
- Blending Learning: The Evolution of Online and Face-to-Face Education from 2008–2015 (2015). Promising Practices In Blended And Online Learning. Retrieved from: <https://www.inacol.org/resource/blend>
- Brown A. Technology-enhanced learning: strengthening links with practitioners // 12th International Conference on Technology Supported Learning and Training. Book of abstracts. Berlin, 2006, P. 36.
- iNACOL Blended Learning Teacher Competency Framework (2014). iNACOL, The International Association for K-12 Online Learning. Retrieved from: <https://www.inacol.org/wp-content/uploads/> [HYPERLINK](https://www.inacol.org/wp-content/uploads/2015/02/iNACOL-)
["https://www.inacol.org/wp-content/uploads/2015/02/iNACOL-](https://www.inacol.org/wp-content/uploads/2015/02/iNACOL-)

[BlendedLearning%20Teacher-Competency-Framework.pdf](https://www.inacol.org/wp-content/uploads/2015/02/iNACOL-BlendedLearning%20Teacher-Competency-Framework.pdf)"2015

HYPERLINK

"https://www.inacol.org/wp-

[content/uploads/2015/02/iNACOL-BlendedLearning%20Teacher-](https://www.inacol.org/wp-content/uploads/2015/02/iNACOL-BlendedLearning%20Teacher-Competency-Framework.pdf)

[Competency-Framework.pdf](https://www.inacol.org/wp-content/uploads/2015/02/iNACOL-BlendedLearning%20Teacher-Competency-Framework.pdf)/ HYPERLINK

["https://www.inacol.org/wp-](https://www.inacol.org/wp-content/uploads/2015/02/iNACOL-BlendedLearning%20Teacher-Competency-Framework.pdf)

[content/uploads/2015/02/iNACOL-BlendedLearning%20Teacher-](https://www.inacol.org/wp-content/uploads/2015/02/iNACOL-BlendedLearning%20Teacher-Competency-Framework.pdf)

[Competency-Framework.pdf"](https://www.inacol.org/wp-content/uploads/2015/02/iNACOL-BlendedLearning%20Teacher-Competency-Framework.pdf)02 HYPERLINK

["https://www.inacol.org/wp-](https://www.inacol.org/wp-content/uploads/2015/02/iNACOL-BlendedLearning%20Teacher-Competency-Framework.pdf)

[content/uploads/2015/02/iNACOL-BlendedLearning](https://www.inacol.org/wp-content/uploads/2015/02/iNACOL-BlendedLearning%20Teacher-Competency-Framework.pdf) Teacher-

- Hanson J. Displaced but not replaced: the impact of e-learning on academic identities in higher education // Teaching in Higher Education. 2009. Vol. 14/5. P. 553-564 (abstract) [Электронный ресурс]. URL: <http://dx.doi.org/10.1080/13562510903186774> HYPERLINK "http://dx.doi.org/10.1080/13562510903186774"10.1080 HYPERLINK "http://dx.doi.org/10.1080/13562510903186774"/ HYPERLINK "http://dx.doi.org/10.1080/13562510903186774"13562510903186774
- Hofmann, J. (2014). Top 10 Challenges of Blended Learning (And Their Solutions!). Retrieved from: <http://blog.insynctraining.com/top-10-challenges-of-blended-learning>10 HYPERLINK "http://blog.insynctraining.com/top-10-challenges-of-blended-learning"-challenges-of-blended-learning
- Marsh D. Blended Learning: Creating Learning Opportunities for Language Learners. New York: Cambridge University Press, 2012. 21 p. [Электронный ресурс]. URL: http://www.cambridge.org/download_file/811508/0/ HYPERLINK "http://www.cambridge.org/download_file/811508/0/" HYPERLINK "http://www.cambridge.org/download_file/811508/0/" HYPERLINK "http://www.cambridge.org/download_file/811508/0/" HYPERLINK "http://www.cambridge.org/download_file/811508/0/"

- McCarthy M.A., Murphy E.A. Blended learning: Beyond initial uses to helping to solve real-world academic problems // Journal of College Education & Learning. 2010. Vol. 7 (6). P. 67-70
- Mohr A.T., Holtbrugge D., Berk N. Learning style preferences and the perceived usefulness of e-learning // Teaching in Higher Education. 2012. Vol. 17/3. P. 309-322 (abstract) [Электронный ресурс]. URL: <http://dx.doi.org/> HYPERLINK
["http://dx.doi.org/10.1080/13562517.2011.640999"](http://dx.doi.org/10.1080/13562517.2011.640999) 10.1080 HYPERLINK
["http://dx.doi.org/10.1080/13562517.2011.640999"/](http://dx.doi.org/10.1080/13562517.2011.640999/) HYPERLINK
["http://dx.doi.org/10.1080/13562517.2011.640999"](http://dx.doi.org/10.1080/13562517.2011.640999) 13562517.2011.640999
- Ruthven-Stuart P. Integrating ICTs into a university language curriculum. Can it be done successfully?. Bulletin of Hokuriku University. 2003. Vol. 27. P. 159–176.
- Sauers D., Walker R.C. A comparison of traditional and technology-assisted instructional methods in the business communication classroom // Business and Professional Communication Quarterly. 2004. Vol. 67/4. P. 430-442 (abstract) [Электронный ресурс]. URL: <http://dx.doi.org/> HYPERLINK
["http://dx.doi.org/10.1177/1080569904271030"](http://dx.doi.org/10.1177/1080569904271030) 10.1177 HYPERLINK
["http://dx.doi.org/10.1177/1080569904271030"/](http://dx.doi.org/10.1177/1080569904271030/) HYPERLINK
["http://dx.doi.org/10.1177/1080569904271030"](http://dx.doi.org/10.1177/1080569904271030) 1080569904271030
- Shivam, R. (2015). Implementation of Blended Learning in Classroom: A review paper. International Journal of Scientific and Research Publications, 5 (11), 369-372.
- Staker, H. (2012). Classifying K–12 Blended Learning. Innosight Institute. Retrieved from: <https://www.christenseninstitute.org/wp-content/uploads/> HYPERLINK
["https://www.christenseninstitute.org/wp-content/uploads/2013/04/Classifying-K-12%20blended-learning.pdf"](https://www.christenseninstitute.org/wp-content/uploads/2013/04/Classifying-K-12%20blended-learning.pdf) 2013 HYPERLINK
["https://www.christenseninstitute.org/wp-content/uploads/2013/04/Classifying-K-12%20blended-learning.pdf"/](https://www.christenseninstitute.org/wp-content/uploads/2013/04/Classifying-K-12%20blended-learning.pdf/) HYPERLINK
["https://www.christenseninstitute.org/wp-content/uploads/2013/04/Classifying-K-12%20blended-learning.pdf"](https://www.christenseninstitute.org/wp-content/uploads/2013/04/Classifying-K-12%20blended-learning.pdf) HYPERLINK

[content/uploads/2013/04/Classifying-K-12%20blended-learning.pdf](https://www.christenseninstitute.org/wp-content/uploads/2013/04/Classifying-K-12%20blended-learning.pdf)"04
 HYPERLINK "https://www.christenseninstitute.org/wp-
 content/uploads/2013/04/Classifying-K-12%20blended-
 learning.pdf"/Classifying-K- HYPERLINK
 "https://www.christenseninstitute.org/wp-
 content/uploads/2013/04/Classifying-K-12%20blended-learning.pdf"12
 HYPERLINK "https://www.christenseninstitute.org/wp-
 content/uploads/2013/04/Classifying-K-12%20blended-
 learning.pdf"blended-learning.pdf.

- Charles Dziuban, Charles R. Blended learning: the new normal and emerging technologies. International Journal of Educational Technology in Higher Education. 2018. P. 2–16.
- Christensen M, Horn M., Staker H., Is K-12 Blended Learning Disruptive? An introduction to the theory of hybrids. Clayton Christensen Institute, 141 Вісник післядипломної освіти. Випуск 27(56) Серія «Педагогічні науки» (Категорія «Б») Bulletin of Postgraduate education. Issue 27(56) Educational Sciences Series (Category «B») [https://doi.org/](https://doi.org/10.58442/2218-7650-2024-27(56)) HYPERLINK
["https://doi.org/10.58442/2218-7650-2024-27\(56\)"](https://doi.org/10.58442/2218-7650-2024-27(56))10.58442 HYPERLINK
 [HYPERLINK
 \[HYPERLINK
 \\[HYPERLINK
 \\\[HYPERLINK
 \\\\[HYPERLINK
 \\\\\[HYPERLINK
 \\\\\\[HYPERLINK
 \\\\\\\[HYPERLINK
 \\\\\\\\[HYPERLINK
 \\\\\\\\\[HYPERLINK
\\\\\\\\\\["https://doi.org/10.58442/2218-7650-2024-27\\\\\\\\\\\(56\\\\\\\\\\\)"\\\\\\\\\\]\\\\\\\\\\(https://doi.org/10.58442/2218-7650-2024-27\\\\\\\\\\(56\\\\\\\\\\)\\\\\\\\\\)\\\\\\\\\\) 2013. \\\\\\\\\\[Online\\\\\\\\\\].
 Available: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED> HYPERLINK\\\\\\\\\]\\\\\\\\\(https://doi.org/10.58442/2218-7650-2024-27\\\\\\\\\(56\\\\\\\\\)\\\\\\\\\)\\\\\\\\]\\\\\\\\(https://doi.org/10.58442/2218-7650-2024-27\\\\\\\\(56\\\\\\\\)\\\\\\\\)\\\\\\\]\\\\\\\(https://doi.org/10.58442/2218-7650-2024-27\\\\\\\(56\\\\\\\)\\\\\\\)\\\\\\]\\\\\\(https://doi.org/10.58442/2218-7650-2024-27\\\\\\(56\\\\\\)\\\\\\)\\\\\]\\\\\(https://doi.org/10.58442/2218-7650-2024-27\\\\\(56\\\\\)\\\\\)\\\\]\\\\(https://doi.org/10.58442/2218-7650-2024-27\\\\(56\\\\)\\\\)\\\]\\\(https://doi.org/10.58442/2218-7650-2024-27\\\(56\\\)\\\)\\]\\(https://doi.org/10.58442/2218-7650-2024-27\\(56\\)\\)\]\(https://doi.org/10.58442/2218-7650-2024-27\(56\)\)](https://doi.org/10.58442/2218-7650-2024-27(56))

["https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED566878.pdf"566878](https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED566878.pdf) HYPERLINK

["https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED566878.pdf".pdf](https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED566878.pdf)

